

20 YANVAR
20 YANVAR

Məzahir
SÜLEYMANZADƏ

*Güllələnmiş
qəzet*

2010
9

ТТЗ(2А)
599

MƏZAHİR
SÜLEYMANZADƏ

20 YANVAR:
GÜLLƏLƏNMİŞ
QƏZET

1990-cı il 20 Yanvar faciəsinin
20 illiyinə həsr olunur

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ARXIV

BAKİ
"NURLAN" 2010

86308

88339

55668
55667
55668
55669
55670
55671-674

T3(2A) + 4612.4(2A) 71

REDAKTORLAR:
MAHİR SÜLEYMANOV
"Qızıl qələm" mükafatı laureatı
NADİR MƏMMƏDLİ
Professor

Məzahir Süleymanzadə. "20 Yanvar: Güllələnmiş qəzet". Bakı, "Nurlan" - 2009. 144 səh.

Kitaba yazıçı-jurnalist Məzahir Süleymanzadənin 1990-cı il 20 Yanvar qırğınından dərhal sonra informasiya blokadasını yararaq iki milyon tirajla nəşr olunmuş "Səhər" qəzeti haqqında xatirələri, müsahibələri, müəllifin 20 ildən sonra qanlı hadisələrə münasibətini əks etdirən qeydləri, digər materiallar daxil edilmişdir.

© "Səhər" qəzetinin nəşri.
© "Nurlan" - 2009.

BAKİ, 20 YANVAR 1990-cı İL

"SƏHƏR" QƏZETİNİN BƏYANATI

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Sovet Ordusunun silahlı birləşmələri müxtəlif istiqamətlərdən Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərinə hücum etmişlər. Yüzlərlə əliyalın, günahsız insan qətlə yetirilmişdir. Yaralıların sayı-hesabı yoxdur. Öldürülən dinc Bakı sakinləri arasında qocalar, qadınlar, uşaqlar var.

Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan olunub, küçələr tanklarla, zirehli avtomobillərlə, silahlı əsgərlərlə doludur. Televiziya, radio işləmir, qəzetlər çıxmır, hələ qanı yuyulmamış küçələrdə ictimai nəqliyyat gözə dəymir. Sakinlər çaşqınlıq içindədirlər. Şəhərdə qorxunc şayiələr dolaşır. Adamlar Sov.İKP MK-nın Baş katibi Mixail Qorbaçovu, SSRİ müdafiə naziri Dmitri Yazovu, öz xalqını

qoyub qaçmış Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Əbdürrəhman Vəzirovu bu misli görünməmiş cinayətin əsas günahkarları hesab edir, Kommunist Partiyasının bu əməlinə etiraz əlaməti olaraq tonqal qalayıb partiya biletlərini kütləvi sürətdə yandırır.

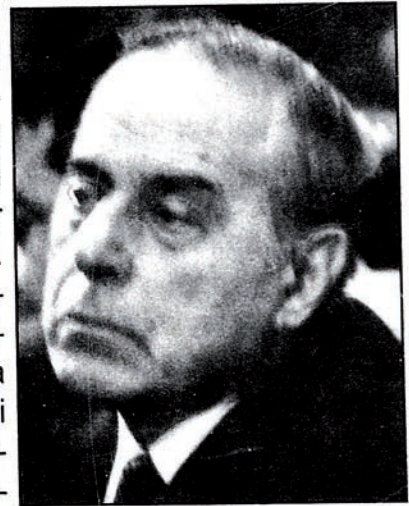
Bakı qan içində, bütün dünyadan təcrid olunmuş vəziyyətdədir. "Səhər" qəzetinin əməkdaşları fəvqəladə vəziyyət şəraitində öz həyatlarını təhlükə qarşısında qoyub materiallar hazırlayırlar. İndiki şəraitdə qəzet buraxmaq mümkün olmadığı üçün həmin materialları müxtəlif vasitələrlə xarici kütləvi informasiya vasitələrinə göndərməyə çalışırıq. Ümid edirik ki, dünya ictimaiyyəti günahsız xalqımıza qarşı törədilən vəhşilikdən xəbər tutacaq, öz etiraz səsini ucaldacaqdır.

(Bəyanat 1990-cı il yanvarın 20-də Məzahir Süleymanzadənin iş otağında hökumət telefonu vasitəsilə SSRİ-nin bütün müttəfiq respublikalarına çatdırılmış, Tbilisidən nüfuzlu beynəlxalq informasiya agentliklərinə göndərilmişdir).

MOSKVA, 21 YANVAR 1990-cı İL

MOSKVADAN GƏLƏN SƏDA

ƏSLİNDƏ, 1990-cı il 20 Yanvar qırğını barədə birinci sözü Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev söyləyib. Hadisə baş verən zaman Bakıdan uzaqda olsa da ilk cəsarətli fikri məhz Heydər Əliyev söyləyib. Biz 1990-cı il yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində Heydər Əliyevin verdiyi bəyanatı tərcümə edib şəhərdə yaymışdıq. "Səhər" in

nəşr etdirdiyi "Qətiyyətin təntənəsi" kitabında bu barədə geniş məlumat var. Heydər Əliyev tanınmış jurnalist Andrey Karaulovla söhbətində həmin günü belə xatırlayır: "1990-cı il yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycanda milli faciə baş vermişdi. Respublikaya iri qoşun kontingenti yeridilmiş və bu, çoxlu sayda tələfatla müşayiət olunmuşdu. Bu məni həyəcana gətirdi və qəzəbləndirdi. Mən hadisələrin bu cür şəkil almasından xüsusən də ona görə narahat oldum ki, o vaxtdək qoşunlardan istifadə olunmasına Tbilisidə yol verilmişdi; bu məsələ, yadınızda olar, xalq deputatlarının birinci və ikinci qurultaylarında ciddi müzakirə predmetinə çevrildi, komissiya yaratdılar, çoxlu söz-söhbət getdi - kəsəsi, mən güman edirdim ki, ali siyasi rəhbərliyin, nəhayət, ağılı başına gələr ki, daxili münaqişələrin həllinə ordunu cəlb etmək olmaz. Bütün bu illər ərzində Moskvada olarkən mənim respublika ilə əlaqəm yox idi və Azərbaycanın daimi nümayəndəliyi ilə ünsiyyət saxlamırdım. Amma yanvarın 20-də səhər, "Barxiva" sanatoriyasında olduğum vaxt daimi nümayəndə mənə zəng etdi və dedi ki, belə bir faciə baş veribdir,

Moskvada yaşayan azərbaycanlılar adından onlar Sov.İKP MK-ya kəskin etirazlarını bildiriblər. O, arzu etdiyini bildirdi ki, mən də nümayəndəliyə gəlim. Ertəsi gün, yanvarın 21-də daimi nümayəndəliyin binası önünə xeyli adam toplaşmışdı, mən saat on ikidə gəldim, daimi nümayəndə Söhrab İbrahimov yoldaş - mən onu çoxdan tanıyıram - məni qarşıladı və bildirdi ki, onlarda hər gün müxtəlif jurnalistlər üçün mətbuat konfransları keçirilir, indi yenə toplanıblar və mənim iştirakımı gözləyirlər. Salon ağzınacan dolu idi, orada Qərb müxbirləri də vardı. Daimi nümayəndə Bakıda vəziyyət barədə məlumat verdi, cinayəti pislədiyini bildirdi. Sonra sözü mənə verdilər..."

HEYDƏR Əliyevin hər sözü, hər fikri bütün dövrlər üçün aktualdır. İndi, 20 Yanvar qırğınının 20 illiyini qeyd etdiyimiz zaman Ümummilli liderimizin Moskvadakı çıxışına bir daha nəzər salmaq yerinə düşər:

"Əziz həmvətənlərim, xanımlar və cənablar! Bildiyiniz kimi, uzun illər Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifələrində işləmiş,

Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olmuşam. Geniş infarkt keçirmişəm. Xəstəliyimlə əlaqədar iki ildən artıqdır ki, pensiyadayam. Azərbaycanı tərk etdiyim 1982-ci ilin dekabrından keçən müddətdə bu gün ilk dəfədir ki, Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinin astanasına qədəm qoyuram. Mən baş vermiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbiidir ki, bu hadisəyə laqeyd qala bilməzdim. Buraya ən əvvəl ona görə gəlmişəm ki, Azərbaycanın Moskvada kiçik parçası olan daimi nümayəndəliyində, böyük itkilərə səbəb olmuş faciə ilə bağlı bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verim. İkinci tərəfdən, bu məsələyə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəsi Söhrab İbrahimovdan xahiş edirəm ki, mənim sözlərimi, kədərimi, başsağlığımı Azərbaycan xalqına çatdırsın. Hazırda başqa imkanım olmadığı üçün təəssüf hissi keçirirəm.

Azərbaycanda baş vermiş hadisələrə gəlincə, mən onları hüquqa, demokratiyaya yabançı, humanizmə və ölkəmizdə elan olunan hüquqi dövlət quruculuğu prinsipləri-

nə zidd hesab edirəm. Azərbaycanda yaranmış mürəkkəb vəziyyətin bir sıra səbəbləri vardır. Vaxtımızın məhdudluğundan bu məsələlərin üzərində ətraflı dayanmaq istəmirəm.

Artıq iki ildir ki, Azərbaycan və Ermənistan arasında millətlərarası münaqişə gedir, həmin münaqişəni Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən hadisələr törətmişdir. Azərbaycan və Ermənistan, eləcə də, ölkənin ali siyasi partiya rəhbərliyinə bu məsələni tənzimləmək, daxili müharibəyə, millətlərarası münaqişəyə son qoymaq və Milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir adamın ümumi federativ ittifaq olan SSRİ-də azad yaşamasına şərait yaratmaq üçün iki illik müddət kifayət idi.

Hesab edirəm ki, ötən iki ildə bu istiqamətdə lazımı səviyyədə iş aparılmamışdır. Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin mərhələsində ölkənin ali partiya siyasi rəhbərliyi tərəfindən vaxtında zəruri tədbirlər görülsə idi, gərginlik indiki həddə çatmaz, tərəflər itkilərə məruz qalmaz, başlıcası isə 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə çoxlu insan qırğını ilə nəticələnən hərbi müdaxilə

üçün də zəmin yaranmazdı.

Bunlar üçün ilk növbədə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin artıq sabiq birinci katibi Vəzirov müqəssirdir. Bu yüksək vəzifədə olduğu müddətdə o, Azərbaycandakı vəziyyəti sabitləşdirmək üçün heç nə etməmişdir. Əksinə, özünün səhv addımları, yaramaz iş üslubu, yanlış siyasi maneərləri ilə xalqla öz arasında uçurum yaratmışdır. Xalq isə hiddətlənmişdir. Elə buna görə də Bakıda və Azərbaycanın digər şəhər və rayonlarında aylarla davam edən mitinqlərdə dəfələrlə Azərbaycanın partiya rəhbərliyinin istefası tələbi irəli sürülmüşdür. Söhbət əslində Vəzirovun istefasından gedirdi. Bəs bu məsələ indiyə kimi niyə həll olunmamışdır? Yalnız dünən Bakı şəhərinə ordu yeridildikdən, qırğın və dağıntılar baş verdikdən sonra Vəzirov Azərbaycandan əslində qaçmışdır. Bu, böyük səhvdir. Ən böyük səhv isə sözsüz ki, qeyri-ciddi, bu böyük vəzifəyə əsla yaramayan adamın bir vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə birinci katib təyin edilməsi idi. Ancaq, iş təkəcə bununla bitmir.

İndi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş və bu gün də davam edən faciənin üstündə dayanmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycandakı vəziyyəti öz axarına salmaq, siyasi həyatdakı qeyri-sabitliyi nizamlamaq üçün kifayət qədər imkan olmuşdur. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərliyi, həmçinin ölkənin ali siyasi rəhbərliyi bu imkanlardan istifadə edə bilməmişdir. Sərhədlərə edilən təcavüzü vaxtında aradan qaldırmaq mümkün idi. Axı üç ay əvvəl sərhəd zolağı ilə bağlı camaat öz tələblərini irəli sürmüşdü. Fəqət heç kəs onlarla görüşmək, izahat işi aparmaq və lazımı ölçü götürmək istəməmişdir.

Təkrar edirəm: camaatı sakitləşdirmək üçün də imkanlar tükənməmişdi. İki-üç ay əvvəl partiya rəhbərliyinin möhkəmləndirilməsi məsələsi həll edilse idi, vəziyyət gərginləşməz, ordu yeridilməsinə zərurət yaranmazdı. Bütün vəziyyətlərdə hesab edirəm ki, məsələni siyasi cəhətdən tənzimləmək, xalqla mükəliməyə girmək üçün əlverişli imkanlar olmuşdur. Lakin onlardan səmərəli istifadə edilməmişdir. Nəhayət, yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə sovet or-

dusunun, SSRİ DİN-in böyük kontingenti Bakı şəhərinə yeridilmişdir. Nəticəsi isə göz qabağındadır. Bunun törətdiyi faciələr hamımıza məlumdur.

Belə qərar qəbul etmiş adamların hərəkətini siyasi qəbahət sayıram. Bəli, kobud siyasi səhv buraxılmışdır. Onlar, sadəcə olaraq, respublikadakı əsl vəziyyəti qiymətləndirə bilməmiş, Azərbaycan xalqının psixologiyasını anlamamış, əhalinin müxtəlif təbəqələri ilə əlaqələri zəiflətməmişlər. Onlar, görünür, bu işlərin belə ağır faciəyə çevriləcəyini əvvəlcədən düşünməmişlər.

Bütün bunlar qabaqcadan nəzərə alınmalı və vaxtında vacib, zəruri tədbirlər qəbul edilməli idi. Ordu yeridilmiş, günahsız adamlar həlak olmuşlar. Yeri gəlmişkən deyim ki, ölənlər arasında hərbi qulluqçuların olması haqqında da məlumatlar daxil olur. Sual olunur: ölkənin ali dövlət, partiya rəhbərliyinin səhv qərarı ucundan, olmayan qiyamı yatırtmaq adı ilə Azərbaycana göndərilmiş rus gənclərinin günahı nədir?

Azərbaycana kənardan böyük ordu kontingenti yeridilmişdir. Respublikada neçə ordu birləşməsinin olduğu mənə yaxşı bellidir.

Azərbaycanda kifayət qədər - 4-cü Ordu, Xəzər hərbi Dəniz Donanması, desant qoşunlarının diviziyası, Hava Hücumundan Müdafiə Qoşunları, DİN-nin daxili qoşun birləşmələri vardır. Oraya əlavə qoşun yeritmək nəyə lazım idi? Əgər belə zərurət var idisə, orada yerləşən hərbi hissələrdən də istifadə etmək olardı. Belə qərar qəbul edən Azərbaycan rəhbərliyi, hamıdan əvvəl isə bərk ayaqda Azərbaycanı qoyub qaçmış Vəzirov öz xalqı qarşısında məsuliyyət daşmalıdır. Ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə yanlış məlumat verənlər də məsuliyyət daşmalıdır.

Zənnimcə, ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə vəziyyət barədə vaxtında kifayət qədər düzgün, dəqiq, obyektiv informasiyalar çatdırılmamışdır. Rəhbərlik çaşqınlığa salındığından belə qərar qəbul etmişdir. Qırğın törədənlərin hamısı layiqincə cəzalandırılmalıdır."

MƏN şübhə etmirəm ki, Heydər Əliyevin 20 Yanvar qırğınından dərhal sonra söylədiyi bu fikirlər əlli ildən, yüz ildən sonra da xatırlanacaq.

BAKI, 19 YANVAR 2000-ci İL

ON İL SONRA...

Ümummilli liderimiz 20 Yanvar haqqında daha geniş fikrini hadisədən düz on il sonra, 2000-ci il yanvarın 19-da Respublika Sarayında keçirilən mərasimdə xalqa çatdırmışdır. Mən həmin mərasimin canlı şahidi, rəsmi iştirakçısıyam.

Heydər Əliyev salona daxil olub öz yerində əyləşəndən sonra diktör elan etdi: "Qanlı yanvar günlərində öz sözü ilə xalqa sədaqətini sübut etmiş insanların ölkəmizdə xüsusi yeri, xüsusi hörməti vardır. Həmin günlərin təkrar olunmaz ab-havasını bərpa etmək üçün bu mərasimdə onlardan bir neçəsini dinləməyə ehtiyac vardır."

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Hacı Allahşükür Paşazadə, xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə çıxış etdikdən sonra tribunaya məni dəvət etdilər. Əlbəttə, mərasimdə çıxış edəcəyimi əvvəlcədən bildirdim. Müəyyən hazırlıq da görmüş, nə deyəcəyimi əzbərləməyə çalışmışdım. Amma tribunaya

qalxıb salona baxan kimi deyəcəyim sözlər yadımdan çıxdı. Bütün mərasim iştirakçıları kimi Heydər Əliyev də nəzərlərini mənə yönəltdi. Özümü ələ alıb sözə başladım:

- Cənab Prezident!

Hörmətli mərasim iştirakçıları!

1990-cı ilin qanlı yanvar hadisələrindən on il keçib. Zaman ötdükcə bu faciənin dəhşətini daha aydın duyur, şəhidlik zirvəsinin nə qədər yüksək olduğunu görür və hiss edirik. Al qərənfillərə bürünmüş "Şəhidlər Xiyabanı" indi xalqımızın and yeridir. Şəhidlərimizin xatirəsi bizim üçün nə qədər əzizdirsə, bu qanlı qırğını törədənlərin günahı bir o qədər bağışlanmazdır. Bu gün 20 Yanvar faciəsinin baskarlarını biz ittiham edirik. Ancaq vaxt gələcək, onları tarix ittiham edəcək. Tarixin ittihamı isə çox ağır olur.

Azərbaycan xalqının yaxşı yadındadır: taleyin hökmü ilə 20 Yanvar faciəsi barədə ilk dəfə söz demək məsuliyyəti məhz "Səhər" qəzeti jurnalistlərinin üzərinə düşmüşdü. Bu, asan iş deyildi, çünki Azərbaycan tam informasiya blokadasına alınmışdı, televiziyanın enerji bloku partladılmış, fəvqəladə vəziyyət rejiminə uyğun olaraq ciddi hərbi senzura tətbiq edilmişdi.

Küçələrdəki qan izləri hələ yuyulmamışdı, müxtəlif yerlərdə partiya biletlərindən tonqallar qalanmışdı. Bakıda törədilən cinayətin miqyasını nəinki beynəlxalq aləm, heç Azərbaycan vətəndaşlarının özləri də bilmirdilər. İnformasiya blokadası nəticəsində xalq arasında ağlaşmaz şayiələr dolaşırdı. Camaat vahimə içində idi. Günün günortaçağı da Bakı küçələrində atəş səsləri eşidilirdi. Azərbaycan başsız qalmışdı.

Əlləri qana bulaşmış Əbdürrəhman Vəzirov Moskvaya qaçmış, respublikanın digər rəhbərləri, günahsız xalqı qırğına verən adamlar küncdə-bucaqda gizlənmişdilər. Əhali isə çaşqın halda belə bir suala cavab axtarırdı: Bakıda nə baş verib? Qərribə də olsa, bu sualın cavabı Moskvadan gəldi. Heydər Əliyev cənabları Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək çıxışına bu sözlərlə başladı: "1990-cı il yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycanda milli faciə baş vermişdir". Bu "milli faciə" ifadəsi kifayət idi ki, 20 Yanvar hadisələrinə veriləcək qiymətin istiqamətini müəyyənləşdirək. Qəti qərara gəldik ki, bu milli faciə ilə bağlı əsl həqiqəti ilk növbədə öz xalqımıza, sonra isə dünya ictimaiyyətinə çatdıraq.

Bakı, 19 Yanvar 2000-ci il. Ümummilli ilderimiz Heydər Əliyev Respublika Sarayında 20 Yanvar faciəsinin 10 illiyinə həsr edilmiş mərasimdə bizimlə səmimi görüşdü.

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Şəhidlərimizin dəfn günü "Səhər" qəzeti dərdli xalqımızın yarasına məlhəm oldu. "Səhər" in matəm nömrəsi iki milyon tirajla nəşr olunaraq əhaliyə pulsuz paylandı. Qəzetdə dərc olunmuş "Vətən bu gün ağı deyir" reportajını on bir jurnalist yazmışdı. Amma onu oxuyan hər bir adamda belə təsəvvür yaranır ki, həmin reportaj bir müəllifin qələmindən çıxıb. Çünki o zaman yaşından, vəzifəsindən, istedadından asılı olmayaraq hamı eyni cür düşünürdü, hamının qəlbindən eyni hisslər keçirdi.

"Səhər" qəzeti matəm nömrəsindən sonrakı buraxılışlarında ilk dəfə olaraq şəhidlərimizin, yaralılarımızın siyahısını dərc etdi. Böyük çətinliyə baxmayaraq qəzetin rus və ingilis dillərində çıxan nömrələri xarici ölkələrə göndərildi. Biz iftixar hissi keçiririk ki, dünyanın aparıcı agentliklərinin ən etibarlı informasiya mənbəyi o zaman məhz "Səhər" qəzeti idi.

Mən əsl jurnalist fədakarlığı göstərən qələm yoldaşlarımla adlarını bilərəkdən çəkmədim. Xalqımız onları yaxşı tanıyır. Bir də ki, qəzet təkcə jurnalist əməyinin məhsulu deyil. "Səhər" in informasiya blokadasını yarması üçün "Azərbaycan" nəşriyyatının poliqrafçuları, texniki işçilər, sürücülər, adi vətəndaşlar əməklərini

əsirgəməmişdilər. Unutmaq lazım deyil ki, on il əvvəl qəzet paylamaq qəzet buraxmaqdan qat-qat çətin və təhlükəli idi.

Vətənin azadlığı, xalqın səadəti uğrunda canından keçən şəhidlərimizin xatirəsi heç zaman unudulmayacaq. Bizim mənəvi rahatlığımız ondadır ki, həmişə şəhid ruhuna dualar oxunanda, şəhid məzarları önünə qırmızı qərənfillər düzüləndə xalqımız "Səhər" qəzetini də xatırlayacaqdır.

ÇIXIŞIMI bitirib tribunadan ayrılanda baxışım yenidən Heydər Əliyevin nəzərləri ilə toqquşdu. Deyəsən, çıxışından razı qalmışdı...

Ümummilli liderimiz hamını dinləyəndən sonra tribunaya qalxdı:

- Əziz həmvətənlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu günlər Azərbaycan xalqının matəm günləridir. Biz qanlı Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümünü qeyd edirik. Həmin o müdhiş gecə Vətən yolunda, azadlıq yolunda, istiqlalıyyət yolunda həlak olanların xatirəsinin, ruhunun qarşısında mən bu gün bir daha baş əyirəm.

20 Yanvar 1990-cı il Azərbaycanın tarixin-

ayrı-ayrı qruplara qarşı yönəldilmişdir. Yaxud da ki, məsələn, 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən törədilən qırğın, erməni-azərbaycanlı münasibətləri ermənilərin azərbaycanlıların torpaqlarını ələ keçirmək, azərbaycanlıları əzmək məqsədi daşmışdır. Ancaq yanvar hadisələrini, yanvar faciəsini bütün bu faciələrdən, bu dərdlərdən fərqləndirən odur ki, o gecə illər boyu hakimiyyəti altında olduğumuz SSRİ dövləti, Sovet hakimiyyəti və Azərbaycan kommunist hakimiyyəti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi təcavüz edilmişdir. Yəni dövlətin, hökumətin, hakimiyyətin öz xalqına qarşı yönəldilmiş təcavüzü, təbiidir ki, ən dəhşətlidir, ən faciəlidir və siyasi nöqtəyi-nəzərdən bütün başqalarından fərqlidir.

Tarixə nəzər salarkən onu demək olar ki, Sovet hakimiyyəti qurulandan SSRİ-də yanvar hadisələrinə qədər Sovet hakimiyyəti tərəfindən öz xalqına, öz vətəndaşlarına qarşı edilən belə hərbi təcavüz heç vaxt heç yerdə olmamışdır. Heç bir xalqa qarşı olmamışdır. Heç bir respublikaya qarşı olmamışdır. Heç bir millətə qarşı olmamışdır. Bu bizə qarşı olmuşdur, Azərbaycan xalqına qarşı

olmuşdur. Amma bu, təkcə SSRİ rəhbərliyinin yox, o vaxt birlik təşkil edən və öz xalqını əzməyə, sındırmağa çalışan Sovet dövlətinin, Azərbaycan hakimiyyətinin birlikdə öz xalqına qarşı etdiyi təcavüz, terrordur.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ hökuməti bir neçə ölkələrə təcavüz etmişdir. 1956-cı ildə Sovet qoşunlarını Macarıstana yeritdilər. Çünki Macarıstan xalqı Sovet ideologiyası ilə razılaşmırdı, öz yolu ilə getmək istəyirdi və onları bu yoldan çəkəndirmək üçün, onları əzmək üçün Sovet qoşunları Macarıstana yeridildi və böyük qanlar töküldü. Xalq şəhidlər verdi. Sovet ideologiyası orada hakimiyyətini möhkəmləndirdi.

1968-ci ildə Çexoslovakiyada gedən proseslər Çexoslovakiyanın sosialist ölkələri sırasından çıxmaq təhlükəsinə gətirdi. O vaxt da SSRİ hökuməti qoşunlarını Çexoslovakiyaya yeritdi və orada olan o hərəkətin qarşısını aldı, öz hakimiyyətini orada möhkəmləndirdi.

1979-cu ildə Əfqanıstanda Sovet ideologiyası əsasında hökumət qurmaq istəyən qüvvələrə yardım etmək məqsədilə SSRİ-nin böyük qoşun hissələri Əfqanıstana yeri-

dildi, qanlar töküldü.

Mən bunları niyə xatırlayıram? Ona görə ki, bütün bu hallarda Sovet hakimiyyəti, SSRİ dövləti ayrı-ayrı ölkələrdə öz hakimiyyətini qurmaq, möhkəmləndirmək məqsədilə belə təcavüzlər etmişdir.

Amma Azərbaycan xalqı isə artıq 70 il idi ki, bu dövlətin tərkibində yaşayırdı, bu ölkənin vətəndaşları idi, bu hakimiyyətin rəhbərliyi altında idi. Demək xalqımız bu hakimiyyət üçün, kommunist hakimiyyəti üçün öz vətəndaşları kimi doğma olmalı idi. Ancaq bu, olmadı və bu da ümumiyyətlə, müəyyən qədər Azərbaycan xalqına olan münasibətin nəticəsində idi. Bunun səbəbi, təbii ki, 1987-1988-ci illərdə başlanmış Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə bağlı idi.

1987-ci ilin sonunda - 1988-ci ilin əvvəlində Ermənistan hakimiyyəti, orada olan millətçi qüvvələr Dağlıq Qarabağı Ermənistana bağlamaq cəhdinə başladılar. Keçən dövrlərdə də belə cəhdlər olmuşdur. Yeni 1923-cü ildən başlayaraq, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaranandan sonra müxtəlif vaxtlarda Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi cəhdləri

göstərilmişdir. Ancaq bunların qarşısı alınmışdı. Həm Azərbaycan rəhbərliyinin öz respublikasını qorumağa qadir olduğuna görə, həm də Sovet, SSRİ dövlətinin öz dövlət quruluşunun dəyişilməsini təhlükəli hesab etdiyinə görə. Ancaq 1987-ci ildə, bəlkə ondan da əvvəl artıq Ermənistanda Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirmək əhval-ruhiyyəsi, sonra isə hərəkatı başlandı və burada həmin ikili standart, yeni SSRİ hökumətinin, Kommunist partiyası rəhbərliyinin Azərbaycana və Ermənistan fərqli münasibəti özünü büruzə verdi.

Təbii ki, o vaxt, SSRİ dövlətinin hələ çox güclü olduğu bir zamanda əgər SSRİ başçıları istəsəydi, bunun qarşısını ala bilərdi və Azərbaycanın rəhbərləri də əgər öz xalqına, Vətəninə, torpağına sədaqətli olsaydılar, onlar da bunun qarşısını alardılar. Ancaq Moskvadakılar bunun qarşısını almaq istəmədilər, əksinə, buna şərait yaratdılar. Azərbaycanın rəhbərləri isə sadəcə, fəaliyyətsizlik göstərdilər və beləliklə, 1988-ci ilin fevral ayında Dağlıq Qarabağ hadisəsi mövcud oldu. Ondən sonra Azərbaycanda rəhbərlik dəyişildi - guya Ermənistan - Azər-

baycan münafişəsini həll etmək üçün burada rəhbərliyi möhkəmləndirmək məqsədi ilə. Ancaq ondan sonra gələn rəhbərlik nəinki fərsizlik, yaxud fərasətsizlik göstərdi, hətta xəyanət yoluna düşdü. Bu xəyanət - Azərbaycanın rəhbərləri tərəfindən öz xalqına edilən xəyanət və SSRİ başçılarının Azərbaycana göstərdikləri ögey münasibət, bəlkə də, deyərdim, mənfi münasibət Dağlıq Qarabağ hadisəsini müharibəyə çevirdi və Azərbaycan böyük zərbələr aldı. Təbiidir ki, 20 Yanvar həmin bu siyasətin, bu zəncirin böyük bir halqası idi.

Həqiqətən, o dövrdə xalqımız öz torpaqlarını, öz suverenliyini qorumaq üçün ayağa qalxdı. Xalqın ayağa qalxmasının əsas səbəbi həm SSRİ hökuməti başçılarının Azərbaycana qarşı ədalətsiz mövqeyi idi, həm də Azərbaycanın başçılarının öz torpaqlarını, millətini, xalqını qorumaq üçün tədbirlər görməməsi idi. Bunlar hamısı Azərbaycanda xalqı ayağa qaldırdı və xalq öz gücünü göstərdi. Xalq meydanlara çıxdı. Xalq küçələrə çıxdı.

Bütün xalqı cəzalandırmaq üçün, xalqı sındırmaq üçün və beləliklə, həmin o Dağlıq

Qarabağ məsələsini Ermənistanın xeyrinə həll etmək üçün Azərbaycana bir zərbə vurmaq lazım idi və bu zərbə də vuruldu. Azərbaycana hərbi təcavüz edildi. Azərbaycana fiziki zərbə vuruldu. Azərbaycana siyasi zərbə vuruldu. Azərbaycana mənəvi zərbə vuruldu. Bunun günahkarları həm SSRİ rəhbərləri idi, həm də Azərbaycanın rəhbərləri. Bu barədə bu gün burada elan olunan sənədlərdə hər şey çox açıq-aydın nümayiş etdirildi.

Mərasimdə çıxış edən hörmətli ziyalılarımız, şəhid anası, şəhid qızı, 20 Yanvarda - o gecə xəsarət almış insanlar burada çox səmimi danışdılar. Düzü, mən sizə onu da deyim ki, bu gecə başlanandan indiyə qədər mən, - güman edirəm, siz də - böyük həyəcan hissləri keçirirəm. Çünki bu tarixi xronikanın bir daha gözəndən keçirilməsi, yada salınması, o dəhşətli hadisələrin bir daha göstərilməsi və burada çıxış edənlərin fikirləri, sözləri çox təsirlidir. Mən ona görə çox həyəcanlıyam və çox həyəcanla danışırım. Ymumiyyətlə, bu gecənin ilk dəfə məhz bu şəkildə keçirilməsi, hesab edirəm ki, bizim tariximizə, millətimizə, xalqımıza olan hədsiz

məhəbbətimizin nümayişidir. Mən bu gecəni hazırlayanlara və burada çıxış edənlərin hamısına təşəkkür edirəm.

RESPUBLİKA Sarayında keçirilən bu mərasimdən on il ötüb, ancaq Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin bu sözləri hələ də qulağımızda səslənir: "20 Yanvar 1990-cı il Azərbaycanın tarixində ən faciəli gündür. Ancaq eyni zamanda o gecə, o gün Azərbaycan xalqı öz qəhrəmanlığını, rəşadətini və şəhidlik zirvəsinə qalxa bilməsini bütün dünyaya nümayiş etdirdi."

BAKİ, 25 YANVAR 1990-cı İL

20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə ucaldılan möhtəşəm SÖZ ABİDƏSİ

Düz 20 il əvvəl - 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə sovet ordusunun silahlı birləşmələri Bakıda qırğın törətdilər. Azərbaycan paytaxtının küçələri qan selinə döndü. Analarımızın, bacılarımızın ah-naləsi arşə yüksəldi.

Sovet ordusu Almatıda, Vilynüsdə, Tbilisidə də dinc əhaliyə qarşı silah işlətmişdi. Amma Bakı qırğını həm miqyasına, həm də onu həyata keçirənlərin vəhşilik dərəcəsinə görə misilsiz idi.

Mitinqlər keçirildi, cinayət işi qaldırıldı, təhqiqat komissiyaları yaradıldı, qalaq-qalaq sənədlər Moskvaya göndərildi, Milli Məclis-

də müzakirələr oldu, müxtəlif illərdə müxtəlif adamların adları çəkildi, amma bu boyda hadisəyə hüquqi qiymət verilmədi, bircə nəfər də olsun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmadı.

Hər il "Şəhidlər Xiyabanı"na getdik, qırmızı qərənfillərdən xalı toxumaq bacarığımızı bütün dünyaya göstərdik. Şairlərimiz şəhidlər haqqında şeirlər yazdılar, bəstəkarlarımız mahnılar bəstələdilər, mollalarımız şəhidlərimizin ruhuna dualar oxudular. Bəzi şəhid ailələrinə imtiyazlar verildi, bəzi şəhidlərin yaşadıqları binalara xatirə lövhələri vuruldu. "Şəhidlər Xiyabanı"nda möhtəşəm abidə ucaldıldı, abadlıq işləri görüldü. Beləcə, 20 il gəlib keçdi. Cinayət göz qabağında ola-ola məsuliyyətə cəlb etməyə bircə nəfər də olsun cinayətkar tapılmadı. Yalnız təbii fəlakətlər zamanı belə olur: tufan qopur, zəlzələ baş verir, sel gəlir, yüzlərlə insan fəlakətin qurbanına çevrilir, təbiəti isə cəzalandırmaq mümkün olmur. Bunun üçün heç bir dövlətin cinayət məəcəlləsində müvafiq maddə yoxdur. Sanki, Bakıda da, sadəcə, təbii fəlakət baş vermiş, göydən yərə yağış yerinə güllə yağmışdı. Nə əmr verən olmuşdu, nə də bu

əmiri misli görünməmiş vəhşiliklə icra edən. 20 il ötdü, şəhidlərin qanı yerdə qaldı. Onların xatirəsini əbədiləşdirsək də, ruhunu sakitləşdirə bilmədik...

20 YANVAR qırğınını xalqımızın tarixindən silib atmaq mümkün olmayacaq. Hər dəfə bu hadisələr yada düşəndə "Səhər"i də xatırlayacaqlar. Çünki "Səhər" 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə ucaldılmış ən böyük söz abidəsidir.

BAKI, 25 YANVAR 1990-cı İL

ŞƏHİD QƏZET

2MİLYON tiraj neçə bağlama edir, bil-mirəm. Bircə o yadımdadır ki, "Səhər" in nüsxələrini iki böyük yük maşınına yüklədik, hələ yerdə qalanı da oldu. Maşınları "Şəhidlər Xiyabani" na tərəf yola salandan sonra özüm iş yerimə - "Kommunist" qəzeti redaksiyasındakı otağıma getdim. Əlbəttə ki, payı-piyada. Fövqəladə vəziyyət rejimində şəhərə yalnız xüsusi buraxılış vəsiqəsi olan xidməti maşınlar çıxıb bilərdi. Bizim redaksiyanın maşınlarına hələ belə vəsiqələr verilməmişdi. Qucağım "Səhər" qəzeti ilə dolu idi. Yolda ara-bir ayaq saxlayıb ona-buna qəzet paylayırdım. Dərhal həmin adamların ətrafına onlarca, yüzlərcə vətəndaş toplaşır, qəzet əldən-ələ keçirdi. Adamların bir yerə toplaşması olduqca təhlükəli idi. Rus əsgərləri zarafatı xoşlamırdılar. Yanvarın 20-dən beş gün keçsə də tez-tez Bakının küçələrində atəş səsləri eşidilirdi.

"Olimp" mağazasının qarşısından keçib "Naxçıvan" mehmanxanasına, oradan da Cəfər Cabbarlı küçəsi ilə beşmərtəbəyə tərəf getdim. Mərkəzi univermağın yanından Nizami küçəsinə dönüb "Kommunist" qəzeti redaksiyasına yetişdim. Redaksiyanın qarşısın-

da əsgərlər dayanmışdı. Məni içəri buraxmaq istəmədilər. Dedilər ki, onsuz da binada heç kəs yoxdur. Vəsiqəmi göstərdim, gördülər ki, "Kommunist" qəzetinin redaktor müaviniyəm. Dedilər, yaxşı, içəri keçə bilərsən. Mən binaya daxil olmamışdan əvvəl qucağımdakı qəzetlərdən bir qismini "Nizami" kinoteatrının qarşısında dayanmış gənclərə verdim.

Otağımın pəncərəsi o vaxtkı Kirov, indiki Bülbül prospektinə açılırdı. Oradan baxanda gördüm ki, bizim redaksiya ilə üzbəüz parça mağazasının qarşısına çoxlu adam toplaşmış. Sən demə, məndən qəzeti götürən gənclər "Səhər" in səhifələrini mağazanın vitrininə yapışdırıblarmış. Küçədən keçənlər şəhidlərin şəkillərinə baxıb fəryad qoparıblar. Əsgərlərlə əhali arasında mübahisə düşmüşdü. Özümü yetirib gördüm ki, "Səhər" i vitrinə yapışdıranları tutublar. Əsgərlər deyirdilər ki, onlar qanunsuz vərəqələr yaymaqda təqsirli bilinirlər. Mən yenə vəsiqəmi göstərib dedim ki, bu, qanunsuz vərəqə yox, qanuni qəzetdir. Əsgərləri inandırmaq üçün qəzetdə rusca dərc olunmuş komendant V. Dubinyakin əmrini də göstərdim. Deyəsən, inandılar, gəncləri buraxdılar. Ancaq

əhalinin dağılışmasını tələb etdilər. Adamlar isə "Səhər" in yapışdırıldığı vitrinə baxmağa can atırdılar. Birdən küçədə zirehli maşın dayandı, xeyli silahlı əsgər yerə tökülüşüb izdihamı mühasirəyə aldı. Qəflətən atəş açıldı, mağazanın vitrini çilik-çilik, "Səhər" qəzetinin səhifələri isə deşik-deşik oldu. Külək qəzetin səhifələrini yaxınlıqdakı yeraltı keçidə tərəf apardı, adamlar da qıy-qışqırıq salıb dağılışdılar.

Mən sevimli qəzetim "Səhər" in güllələn-məsini öz gözlərimlə gördüm. "Səhər" şəhid olmuşdu...

Çıxdı "Səhər" qəzeti, səhər boyandı qana...

Bu, unudulmaz şairimiz Xəlil Rza Ulutürkün misralarıdır. Lefortovo həbsxanasında yazdığı şeirlərindən birini 20 Yanvara həsr edib. Ümumiyyətlə, 20 Yanvar qırğını və 20 Yanvar şəhidləri haqqında çox yazılıb. Hələ bundan sonra da yazılacaq. Ancaq heç bir yazı "Vətən bu gün ağ deyir" reportajının yerini verməyəcək. Çünki "Səhər" qəzeti faciədən dərhal sonra iki milyon tirajla nəşr olunmuş nömrəsində dərddli xalqımızın yarasına həmin reportajla məlhəm qoyub.

VƏTƏN BU GÜN AĞI DEYİR...

İstəkli oxucular, 20 yanvar qanlı şənbə günündə Bakıda şəhid olmuş yurddaşlarımızın son mənzilə yola salınması mərasimindən əməkdaşlarımızın hazırladıkları reportaj, dəh-

şəfli faciədən bəhs edən fotosəkillər yanvarın 22-də bizdən asılı olmayan səbəblərə görə çap edilmədi. Aradan iki soyuq və hüznü qış günü keçib. Həmin fasiləyə görə materiallara əl gəzdirmək, matəm dəqiqələrinin göynətili əhval-ruhiyyəsini əks etdirən cümlələri zamanca dəyişdirmək də olardı. Xalqımızın, eləcə də bizim hamımızın şəhidlərlə vidalaşdıığımız dəqiqələrdə keçirdiyimiz sarsıntı və həyəcanları, ağrı-acını, sonsuz dərdi olduğu kimi çatdırmaq üçün bir vergülə də toxunmadıq.

Bu sətirlərin, fotosəkillərin hərəsi bir dözülməz fəryaddir. Anadırmı inildəyən, atadırmı qovru!a-qovrula dizlərini ovxalayan, bacıdırmı nalə qoparan, təzə gəlindirmi qəfil dərdin ağırlığından dili tutulan, bunu bizdən yaxşı bilirsən, oxucu. Təskinlik tap, bu məşhur beyti Quran ayəsi kimi ucadan-uca de: "Bayraqları bayraq edən üstündəki qandır, torpaq onun uğrunda ölən varsa, vətəndir". Ana torpağa tapşırduğumuz bu nakam gənclərin al qanını səkilərdən, yollardan yumağa çalışıblar, ancaq əllərdən, vicdanlardan yuya bilməyəcəklər.

Yox, bu gənclər ölməmişlər və heç zaman ölməyəcəklər. Hər dəfə sən, mən, o, Şəhidlər Xiyabanına baxanda onların ölməz ruhu ilə sa-

amlaşacaq və sonsuz minnətdarlıqla təkrar-təkrar deyəcəyik:

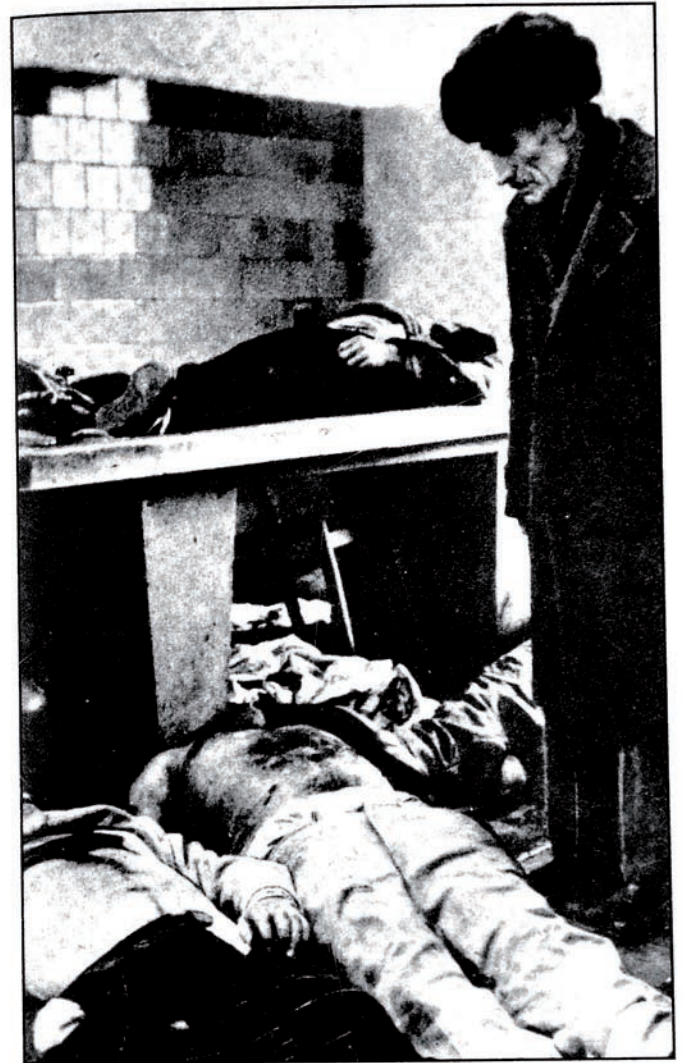
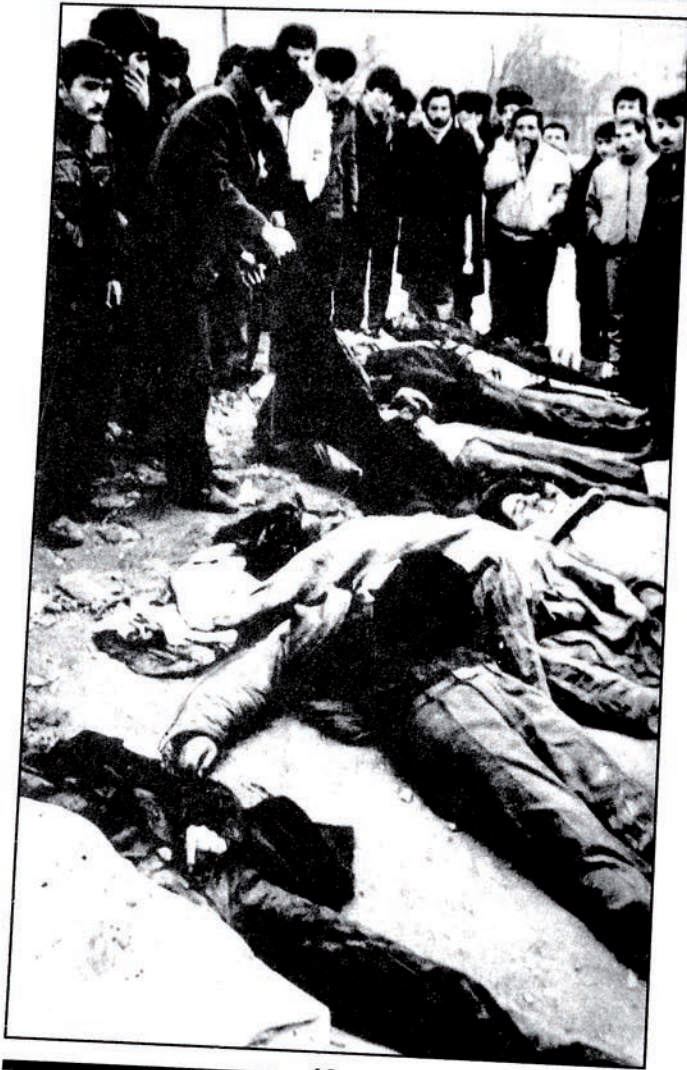
- Rahat yatın, əzizlərimiz. Sizin hər damla qanınız vətən torpağına atılmış igidlik imzasıdır.

Günahsız qana bələnmiş, taleyi zülm və zülmkarlar əlində oyuncağa çevrilmiş xalqımızın dərini sözə çevirmək ölmək qədər çətin-dir. Azərbaycan anaları qara bağlamışlar! Üç gündür Bakının göz yaşları qurumur. Haqqa üz tutduğumuz yerdə nahaq qana düşmüşük.

İkinci cahən savaşında küçəsində, meydanında bircə güllə atılmayan Bakının divarları güllələrdən deşik-deşik olmuşdur.

O gecə, yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə saat 24-01 radələrində laydivar, şəkil oğlanlarımızın Vətən eşqi ilə alışıb yanan sinələri tankların, avtomatların soyuq lülələrinə dirəndi. O gecə-yurdumuzun yenilməz başına özü boyda qara yaylıq bağlayan gecə idi. Anaları, ataları, qardaşları, bacıları ağıladan gecəydi o gecə!

O gecə bütün Azərbaycan xalqı minillik qəhrəmanlıq, yenilməzlik tarixini təkrar edirdi. Qanlı tarix təkrar olunurdu. Xalq qurban verə-verə oyanırdı, ayağa qalxırdı.

Nənələrimiz müqəddəs yaylıqlarının ucuyla göz yaşlarını qurudub günahsız qana bais olanlara qarğış yağdırırdılar. Göy üzündən Allah baxmırdımı?

Əliyalın, qəlbi odlu, ürəklərində yurd sevgisindən başqa heç bir duyğu olmayan, Vətən yollarına döşənib doğma Bakının dincliyini qoruyan o şəkil oğlanlara necə qıydılar? Vətənin yolunda canından keçmək, onu candan çox istəmək günahdırmı? Hara baxırdın, ilahi?

Say-seçmə, boylu-buxunlu, təpərli, qeyrətli oğlanlar... Kim nə deyir desin, ölüm azadlıq eşqindən çox-çox aşağıdır. Ölüm heç nədir. Çünki ölmədən dirilmək, ölmədən yaşamaq mümkün deyil. Çünki haqq işi üçün tökülən qan yerdə qalmır.

Kimi, kimi harayladı, kimi çağırırdı sinəsindən qan əvəzinə yurd sevgisi axan o oğlan?

Mən aşiqəm, hər aylar,
Hər ulduzlar, hər aylar.
Başım cəllad əlində
Dilim səni haraylar.

Kimi? Kimi? Səni, hər şeydən uca və müqəddəs olan Vətən, səni!

O gecə, o gecə... Qəhrəmanlıq tarixi təkrar olunurdu. Onlar qurban gedə-gedə inanırdılar.

İnanırdılar ki, xalqımızın iradəsini qan-qada ilə dolu illər sarsıda bilməyib. Qəhrəmanlıq qandan-qana keçib.

Ana torpaq, hər daşına üz qoyum,
Hər dərəndə çaldığım saz yaşayır.
Kimi sənin çiyində, sən kiminin...
Şöhrətini yaşadan az yaşayır.

Onlar az yaşadılar. Az ömürlərində şəhid bədənləri ilə ötüb gələn nəsillər üçün elə rahat, elə hamar yol saldılar ki, xalq bir gecənin içində minillik yol qət etdi. İndi dünyaya meydan oxuyan ən qüdrətli məmləkətlərdən də irəliyə. Çünki Vətən uğrunda canından keçməyi bacaran oğullarımız var.

Var! - məktəbə gedən uşağımız da, diri qalan, yaralanan oğullarımız da, qocalarımız da, qız-gəlinlərimiz də bu böyük və müqəddəs yolun yolçusuna çevrilmişlər. Hamı bir nəfər kimi. Hamı bir gecənin içində.

O gecənin ki, ölümə hamilə idi, ölüm doğurdu. O gecənin ki, qəhrəmanlığa hamilə idi, qəhrəmanlıq doğurdu.

O gecə... Boğulan gecə. Televizorların gözü kor oldu, radioların danışan dili lal oldu. Həqiqət isə həqiqətdir. Onu heç cür gizlətmək olmaz. Necə ki, olmadı. Göz yaşlarımız dünya-

nın yanağını yandırır. Hayqırtımız məmləkətlərə çatır. Dünya bilməlidir ki, nə oğullar nələyə görə sinələrini qırmızı gülləyə verdilər. Dünyanı Allah yaradıb. Allah haqqın tərəfindədir. Dünya haqqın səmindən diksinər yəqin. Diksiner, nahaq qan salanları lənətləyər, inşallah!

Bazar ertəsi. Yanvarın 22-si. Bakı yas içindədir. Bu gün iki milyonluq bir şəhərdə bir gülməsər üz görmək mümkün deyil. Azadlıq və həqiqət meydanı qəm, dərd əlindən çat verir. Yüz illər boyu qızların, oğlanların qəmsiz-qüsesiz qalxdığı Qız qalasının - ismət, namus qalasının köksünə qara bayraq sancılıb. Qız qalası özü boyda daş olub ədalətsizliyin, namərdliyin təpəsinə düşmək istəyir. Qız qalası üz cırır, yaxa yırtır. Neçə-neçə şəhid cənazəsi onun müqəddəs göz yaşlarına bürünür. Bu göz yaşları şəhid yaralarına məlhəm ola bilmir.

Bakı öz tarixi boyu belə izdiham, belə müsbət görməyib. Bakıya hələ belə ağı deyilməyib. 1918-ci ildən bəri Bakıda hələ bu qədər qan axılmayıb. Azadlıq meydanında - el mətəmində, şəhidlər mətəmində kükrəyən izdihamı dənizə bənzətmək olmur. Xəzərdə, gəmilərin aramsız fit verdiyi körfəzdə də bitmir bu izdiham. Sahilsiz izdiham, sahilsiz kədər. Kədəri-

miz qədər insan, insanımız qədər kədər... Xəzər dənizinə matəm küçələrindən kükrəyib doluşan al-qırmızı cənazələrin də sonu görünür.

Hər yandan sədalar ucalır: "Şümür!", "Lənə-tullah!". Qəzəb dolu ağızlar bu qəzəbin köpünü alacaq söz axtarır, tapa bilmir. Müsəlmanlar da, yəhudilər də, ruslar da "Allah!" deyib göyə əl açıblar. Yağış kimi güllə yağdırıb Bakının küçələrini qana boyayanlara sanki o gözəgörünməzdən başqa kimsənin cəza verməyəcəyinə inanmış insanlar acı göz yaşları axıdılar.

...Cənazələrin arxasınca gedən qız-gəlinin, ana-bacılının başları üstündəki al-qırmızı örtüklü xonçalar da izdiham dənizinə qarışıb. Nə dəhşətli səhnə, nə müdhiş faciə...

Toy örtüklü cənazələrin arxasınca şəhidlərin ata-anaları, qohum-əqrabaları, qonşuları axışırlar. İzdiham dənizi içində cənazəli insan seli. Hər cənazənin içində çinar boyu şəhid, fidan boyu körpə...

Şəhid edilmiş türk şairi S.Ali yada düşür:

Başın önə əyilməsin!

Ağlama, könül, ağlama!

Ağladığın duyulmasın!

Ağlama, könül, ağlama!

Dərdlərin qalxarkən şaha, -
Bir sitəm yolla Allaha,
Görəcək günlər var daha, -
Ağlama, könül, ağlama...

Başı bəlalar çəkmiş Novruz bayramımızı gözləməyə, o müqəddəs, əziz günə qədər tab eləməyə ağacların gücü çatmayıb, ağaclar qara yarpaq bitirib, müqəddəs örpəklərin hər tikəsi bir budağın üstündən asılıb. Ağaclarımız qara geyib, ilahi!

Hayqırtısı dünyanı başına götürən Xəzər. Su da bağırarmış. Suyumuzun üreyinə güllə dəyib.

Yox, qardaşlar, bacılar, yox, Xəzərin müqəddəs suları özbaşına dalğalanmır, şəhidlər üçün tökdüyümüz göz yaşlarından daşır...

Əzizim su dayandı,
Od düşdü, su da yandı.
Dərdimi suya dedim,
Alışdı, su da yandı.

O gecə, o gecə... Doğulan körpələr sinələrində qəlpə doğulacaqlar, gözlərində nifrət doğulacaqlar. Daha bizə ölüm olmayacaq. Çünki gedəcəyimiz uzun azadlıq yolunda dostumuzu da, bədxahımızı da tanıyıriq.

Azərneft meydanından qalxan və metro stansiyası tərəfdən gələn yollarda hüznü insan dənizi təlatümdədir. Yol kənarındakı binaların eyvanlarından, elektrik dirəklərindən, ağaclardan qara bayraqlar asılıb. Küçələrə çıxmağa imkanı olmayan qocalar və xəstələr eyvanlarda inildəyir, göz yaşları axıdırlar. Filarmoniya ilə üzbuüz ağ mərmər binanın qarşısındakı tribuna və pillələrdə, hasarların üstündə, yaxınlıqdakı alçaq binaların damlarında yaxasına qara lent bağlamış, əllərində gül dəstəsi və qara bayraqlar tutmuş yüz minlərlə adam dayanıb. Binaların, qırmızı mərmərli tribunanın divarlarında, əllərdəki transparant və plakatlarda dəhşətli insan qırğını, insan qəssablığını lənətləyən, xalqımızın başına gətirilmiş misilsiz dəhşətli ssenariçiləri ifşa edən sözlər yazılmış, şəkillər çəkilmişdir.

İnsan dənizi sonsuz kədər, hədsiz nifrət içərisində matəm dəstəsinin gəlib keçməsinə gözləyir. Saat 13.35-də Azərneft meydanı tərəfdə qara haşiyəli qırmızı örpəklə örtülmüş ilk cənazə görünür. Ürək dağlayan nidalar, anaların, bacıların fəryadı göyə yüksəlir. Sonra ikinci, üçüncü, dördüncü... Matəm izdihamı ağır-ağır yuxarı qalxır. Yol boyu düzölmüş gözüyaşlı

analar, bacılar, papaqlarını çıxarıb başını şax tutmuş atalar, oğullar əllərindəki gül dəstələrini xalqımızın iki ildən bəri davam edən haqq işi - Azərbaycanın suverenliyi və torpaqlarının bütövlüyü uğrunda mübarizədə qurban getmiş şəhidlərin cənazələri üstünə, irəliləyən izdihamın ayaqları altına atırlar.

Əllərdə şəhidlərin şəkilləri tutulub. Güllüm-sər çöhrəli gənc, saçları gözünün üstünə tökül-müş yeniyetmə, təmkinli ağsaqqal, milis nəfəri... Nisbətən kiçik bir cənazə yaxınlaşır. Rəngli fotoda 7-8 yaşlarında məsum bir uşaq hələ də gülür. Günahsız uşağın qətlə yetirilməsi...

Bu kiçik tabutu gören anaların, bacıların bir çoxu tab gətirməyib özündən gedir. Yolların kənarından gül yağışı davam edir. Hər yerdə izdiham ehtiramla matəm dəstəsinə yol açır. Filarmoniyanın tinində meydana toplaşmış yüz minlərlə adam cənazələri göz yaşları içərisində qarşılayır. Matəm dəstəsi meydandan sola burulub binaların arası ilə Dağüstü parka tərəf qalxır. Uzanıb gedən nəhəng insan dənizinin içərisində hər 10-15 metrden bir çiyinlər üstündə gətirilən şəhidlərin al görkəmli cənazələri ana yurdun bağrına açılmış qanlı yaralar kimi közərir. Cənazələrin bu yerdən ötüb keçməsi

xeyli çəkir. Parka tərəf qalxan yurddaşlarımızın ləngərli, hüznü axını bitib-tükənmir.

Bakı göz yaşları tökür. "Haqq mənəm" - dediyinə görə dabanından soyulan Nəsiminin qədərində milyon-milyon qərənfillər qızarır.

Xəzər sahilində qərar tutmuş Nizami cəngavəri Bəhram-Gur həmişəkindən daha qəzəb və nifrətlə boğazından yapışdığı əjdahanı son qətlə yetirmək istəyir. Bəlkə bu şəhidlərin könül dağılayan cənazələri də, bu milyon-milyon insan axını da əjdaha ilə üz bəüz olan Bəhram-Gura kömək üçün tələsir. Yoxsa əziz, doğma adamları dəfn etməyə belə tələsməzlər. Hamı birləşməyə axır, birləşməyə, birləşməyə. And içib birləşməyə.

Dinlik, əmin-amanlıq sevən, qonşunun toyuğuna belə kiş deməyən xalqı bu gün qan yaddaşı birləşdirir. Xəstəxanalarda oğullarımız, qocalar, qadınlar həkimlərə yalvarır: "Həkim, qurban olum, yaralıya mənim qanıma vurun". Azadlıq eşqi qandan-qana keçir. Bütün Azərbaycan bu gün qan qardaşdır.

Bakının Dağüstü parkı da heç vaxt belə insan axını görməyib. Onun nəinki giriş və çıxış yolları, saysız-hesabsız pilləkənləri və ətrafındakı binaların damları, hətta ağaclarının bu-

daqları da adamla doludur. Bu istirahət guşəsi faşist gülləsindən qətlə yetirilən qəhrəman eloğlumuz Həzi Aslanovun dəfnindən bəri ilk dəfədir ki, ağuşuna gələnlerin üzlərində təbəssüm əvəzinə kədər, baxışlarında sevinc yerinə acı göz yaşları, əllərində al-qırmızı transparentlər əvəzinə qara bayraqlar görünür, dillərindən şən nəğmələr deyil, tükürpədən ağrı eşidir. Əvvəlcədən qərara alındığı kimi, xalqımızın öz suveren hüquqları uğrunda şəhid olmuş oğul və qızları burada torpağa tapşırılacaqlar.

Saat ikiyə on beş dəqiqə qalmış çiyinlərində cənazələr gətirən izdiham parka yaxınlaşır. Adamlar əllərindəki tər gülləri cənazələrin üzərinə qoyurlar. Ana və bacıların daha da gurlaşan fəryadı təzədən gəmilərin fit səsinə qarışır.

...Fotokameralar şaqqıldayır, dəfn mərasimi videolentlərə köçürülür. Jurnalistlər arasında xarici informasiya agentliklərinin nümayəndələri də var. Qoy çəksinlər, qoy bütün dünya xalqımızın başına gələn bu ağır müsibəti, analarımızın göz yaşını görsün, ibrət götürsün. Qoy yüzlərlə qətlin icraçıları da unutmasınlar ki, şəhidlərin qanı yerdə qalmayacaq.

Ana Vətənə, İnsanlığa, Azadlığa atılan güllələrin qəzəbini ürəklərində soyudan şəhidləri

torpağa tapşırıraq. Ağrı deyən anaların, qız-gəlinin göz yaşları sinələri yandırır. Altı ay, cəmi altı ay bundan qabaq toyları olan iki gəncin - İlhamın və Fərizənin tabutu torpağa kömüləndə fəryad səsləri göylərə bülənd olur. Namərd gülləsinə tuş olan sevgilisinin dərdinə dözə bilməyən Fərizə özünə qəsd edib. Qeyrət və namus qoşa dəfn olunur.

Semaşko adına şəhər xəstəxanasının həkimi Firuzə xanım hönkürə-hönkürə danışır:

- Güllələrin qana boyadığı adamları elə hey xəstəxanaya daşıyırdılar. Camaatın hamısı, hətta uşaqlar axışb gəlir, qan vermək üçün növbəyə dururdular. Yaralananlar arasında 13-16 yaşında uşaqlar, yeniyetmələr də vardı. Xəstəxananın heyəti, yolları gülləyə tutulur, qan vermək istəyənlər yanımıza buraxılmırdılar. Hətta işıqlarımızı söndürdülər. Həkimlər şam işığında operasiya edirdilər...

Bu həqiqətin canlı-cansız şahidləri var. 45-01 AQA nömrəli "QAZ-24" markalı təcili yardım maşını güllələrdən deşik-deşikdir...

Dərbənd ellərindən harayımıza gələnlər sırasında Əjdər kişi də vardı. O qəzəblə düyünlədiyi yumruğunu havaya qaldırdı:

- Yox! Xalqı tankla, top-tüfənglə diz çökdür-

mək olmaz. Ayıq olun! Sayıq olun!

Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə şəhidlərin tabutu önündə deyir:

- Bizi guya İslam respublikası yaratmaq istəyimizlə günahlandırırlar. Bu, əvvəlcədən hazırlanmış qanlı cinayətə bütün xristian dünyasında haqq qazandırmaqdan, dünyanı İslama qarşı çevirməkdən savayı heç bir məqsəd güdmür. "Bakıya qoşun yeridin" deyə yalvaran ermənilərin arzusunu "Pravda" qəzetində bəyan etmək bu günahsız tökülən qanlara verilən rəvac imiş. Dinc, namuslu, dost Azərbaycan xalqını kimlərinə xətirinə qırmaq nə dövlət rəhbərinə, nə də adi bir insana yaraşan hərəkət deyil.

Acı fəryad səslərindən dörd bir yan titrəyir. Belə müsibəti görməyən, eşitməyən kəslər namərdliyin nə demək olduğunu bilməz.

Bakıda təhsil alan bir ərəb Qurandan surə oxuyur. Şəhidlərə halallıq verir. Azərbaycanlıların məzarı başında ucalan bu səs bütün dünyaya yayılır. Bütün millətlər təklənmiş, haqqı əlindən alınmış, qanına qəltan olunmuş xalqımızın səsini eşidir.

Axşam düşür. Qüruba enən günəşin üzünü örtən qara buludlar "kirpiklərini" sıxıb, göz yaşlarını yere səpələyir və sanki bununla ana təbiət müsi-

bətə düşər olmuş xalqımızın ağır dərdinə şərik çıxdığını bildirmək istəyir. Kim bilir, bəlkə də o, qəlbi-mizə vurulmuş yararı soyutmaq üçün belə edir.

...Axşam düşür. Lakin insan axını azalmaq bilmir. Azalmayacaq da. İnanırıq ki, günlər, aylar ötəcək, ata və analar övladlarının əllərindən tutub buraya gətirəcək və bu məzarlarda uyuyanların haqq işindən, şəhidlərin kimlərin əli ilə qətlə yetirildiklərindən söz açacaqlar.

Hələlik isə ürəklərimizin başına od salan ah-nalə, fəryad səsləri kəsilmir. Arabir güllə səsi də eşidilir...

Bakı bir qanlı bayraq kimi öz şəhid oğullarını başı üzərinə qaldırdı. İndi bizim bir ağızdan and içməyə müqəddəs türbəmiz var. İndi bizim and içməyə müqəddəs bayrağımız var.

Ağlamayın, qardaşlar, bacılar, analar, atalar. Belə oğulları olan xalq ağlamaz. Əlinizdəki milyon-milyon qərənfili şəhid qəbirlərinin üstünə səpin. Qoy dünya görsün ki, bizim əlimizdəki güllə deyil, güldür.

QIRX GÜN YAS SAXLADIQ

"Səhər" düz qırx gün 20 Yanvar şəhidlərinə yas tutdu. Ehsanımız yalnız söz olsa da millətimizi ovundurmağa çalışırdıq. Oğul itirmiş analar, qardaş itirmiş bacılar, ər itirmiş gəlinlər ağı, bayatı deməyi "Səhər"dən öyrəndilər.

El ağbirçəyi, yazıçı-alim Əzizə Cəfərzadənin ağılarını, bayatılarını "Səhər"in oxucularına mən təqdim eləmişdim:

"Əzizə Cəfərzadənin əsərlərini oxumusunuz, çıxışlarını dinləmişiniz, öz vəsaiti hesabına məktəb tikdirdiyini, abidə ucaldığını, bulaq çəkəndirdiyini eşitmişiniz.

Bəs ağı dediyini necə, görmüsünüzmü?

Allah bu günü də bizə göstərdi...

Sırağagün, cümə axşamı nənələrimiz, analarımız, bacılarımız qırmızı qərənfillərə bürünən şəhid məzarlarının üzərinə sərilib ağı deyirdilər:

Eləmi alçax, yağı,
Silahın al, çax, yağı.
Namərdə meydan verdin,
Namərddən alçax yağı...

Qollarını məzar boyu açan, ağ saçlarını yo-

lub tökən bir ana özü də yanırıdı, cüməaxşamına gələnləri də yandırırıldı. Görkəmindən tanıya bilməzdim, səsindən tanıdım: Əzizə Cəfərzadə idi. Diktafonun düyməsini basıb dediyi ağılları lentə köçürdüm. Onlardan bir qismini "Səhər" in oxucularına təqdim edirəm:

Arazıyam adanın,
Quluyam şahzadanın,
Çıxaydım qabağına
Sizə gələn qadanın.

Şalim qara boyandı,
Ucu yerə dayandı,
Bizim ah-naləməzdən
Göydə fələk oyandı.

Kərbəlada gül ağlar,
Gül ağlar, bülbül ağlar,
Bele oğul itirən
Tökər başa kül, ağlar.

Taxtın qurmağa gəldim,
Halın sormağa gəldim,
Yaraların hardadır?
Məlhəm olmağa gəldim.

Ağlarıq ağlar kimi,
Dərdimiz dağlar kimi,
Xəzan olduz töküldüz
Viranə bağlar kimi.

Aşiq, oralı ollam,
Başı qaralı ollam,
Sağ yanında yer elə
Mən də oralı ollam.

Dağların qarı mənəm,
Gün dəysə ərimərəm,
Qəbrimi qüzeydə qaz,
Cavanam, çürümərəm.

Ürəkdə yara sızlar,
Hovlanar, yara sızlar,
Yaralılar dərđini
Nə bilsin yarasızlar?

Eləmi qazan ağlar,
Qaynayar, qazan ağlar,
Bu dərdlərlə ölənün
Qəbrini qazan ağlar.

Eləmi üzü qanlı,
Ayağı, dizi qanlı.
Canı yanan, ölən biz,
Tutdular bizi qanlı.

Ay qardaş, gözüm qardaş,
Ağzımda sözum qardaş,
Sən düşdüyün torpağa
Qurbanam özüm, qardaş!

Sən mənim Ayım, bacı,
Baharım, yayım bacı.
Vətən üçün can verdim,
Eləyin vayım, bacı!

Əlimdə kaman ağlar,
Eləyər fəğan ağlar,
Ölmə, gözüm giləsi,
Dalınca anan ağlar.

Bu dağdan köçüm allam,
Elimdən gücüm allam.
Yüz yerdən yaralansam
Yağıdan öcüm allam.

Kədərım coşdu yenə,
Qəm həddən aşdı yenə,
Eşitdi balam ölüb,
Ellər baş açdı yenə.

Yad tufan saldı, oğul!
Ağlımı aldı, oğul.
Ürəyimin telində
Qəm sazın çaldı, oğul!

Yaylığın ağrı məndən,
Əl çəkməz yağrı məndən,
İlahi, sən rəhm elə,
Götür bu dağı məndən!

Eləmi canım gedər,
Dərd gələr, canım gedər.
Urəkdən yaralandım,
Gözümdən qanıam gedər.

Bulandı göz yuvası,
Ağızda söz yuvası,
Hər kim yuva dağıdır,
Dağılsın öz yuvası.

Muğana gəl, yüz yol var,
Yüz karvan var, yüz yol var.
Yağı bildiyin elər,
Sən Allaha yüz yalvar.

Qarabağın bağı var,
Bostanı var, bağı var.
Əl saxla, qarı düşmə, n,
Məndə oğul dağı var.

Ürəyimdə yara var,
Üstü xal-xal qara var.
Aç sinəmin üstünü
Gör yanmamış hara var?

Eləmi alçax, yağı,
Silahın al, çax, yağı.
Namərdə meydan verdin,
Namərddən alçax yağı.

Dəyirmanə pər dəydi,
Karvan köçdü, nər dəydi.
Ananın şax qamətin
Oğul öldü, dərd əydi.

Bostanda tağım ağlar,
Basma, yarpağım ağlar.
Sağam, özüm ağlaram,
Ölsəm, torpağım ağlar.

Gəl gedək Daşbulağa,
Suyu meyxos bulağa,
Sən dərqli, mən yaralı,
Tökək qan-yaş bulağa.

Ağacda xəzəl ağlar,
Dibində gözəl ağlar,
Bele oğlu ölənlər,
Sərgərdən gəzər, ağlar.

Əziziyəm, ay qardaş,
Qaşın ucu yay qardaş,
Ölsə bacılar ölsün,
Heç deməsin "vay qardaş!"

Eləmi qalam qardaş,
Dərdinə qalam, qardaş!
Top atıldı, bürc sındı,
Uçuldu qalam, qardaş!

Çiçəklər hala gəldi,
Arılar bala gəldi,
Nə günah eyləmişəm,
Başıma bəla gəldi?!

Əzizim gülə-gülə,
Gül əkdim gülə-gülə.
Düşmən evimi yıxdı
Üzüme gülə-gülə.

Həmin gün Xan qızı Xurşudbanu Natəvan da **"Boyun bəlasın alım, sərv tək yıxılma, oğul!"** deyərək analarımıza, bacılarımıza qoşulmuşdu.

Yıxıb bu könlüm evin eyləyib viran, getmə!
Yoxumdu tabü-tavan firqətə, cavan, getmə!

Fəda olum sənə mən, səndən ayrılı bilməm,
Yəqin fəraqın edər qəddimi kaman, getmə!

Səninlə rövşən idi qəlbim, ey gözüm nuru,
Güman ki, tənək ola bu canıma cahan, getmə!

Boyun bəlasın alım, sərv tək yıxılma, oğul!
Doyunca görməmişəm, getmə, bir zaman, getmə!

Çıxaydı kaş gözüm, görməyəydi hicranın,
Öluncə bil edərəm naləvi-fəğan, getmə!

Səbahədək oturub çəkmişəm cəfalarını,
Boyum bərabərisən indi, əlamən, getmə!

Yəqin ki, əl çəkəcək dustü-aşinalardan
Divanətək düşəcək çöllərə anan, getmə!

Səninlə kim açılıb qəlbimin şükufələri,
Mürüvvət eylə, əzizim, edib xəzan, getmə!

Di yumma gözlərini, qoy görüm doyunca barı,
Gözümdə cari edib əşk həm rəvan, getmə!

Tərəhhüm eylə mənə, dərdü-möhnətim çoxdur,
Qoyub bu hicr belə içrə Natəvan, getmə!

Yazıçı-alim Əzizə Cəfərzadənin **"Başını uca tut, Vətən!"** sərlövhəli publisistik qeydlərində oxuyuruq:

Mənim xalqım haqq işi uğrunda bütünlüklə ayağa qalxıb. Bu xalq içərisində birçə nəfər də laqeyd adam yoxdur. O, saysız qurbanlar verib bu gün. Dilində "Vətən", "Vətən torpağı", dilində "Ana", "Ana Vətən".

1988-ci ilin 18 iyun günü Meydanda çıxış edirdim. "Vətən nədir?" sualına cavab verəndə dedim: Vətən adi bir torpaqdır. Ərzin bir parçasıdır. Əgər sən onu cənnətə döndərə bilirsənsə, kəndlər, şəhərlər, bağlar salıb üzərində nəsil yetirirsənsə və başlıcası, sən bu torpaq uğrunda ölə bilirsənsə, o yer, o torpaq, sən, ecdadının və gələcək nəslinin vətənidir.

Azərbaycan! Bu gün övladların sübut etdi ki, onlar sən, uğrunda canlarından keçməyi bacarırlar. Qanlı şənbə - tarixin yeni səhifəsi. Şəhid övladlarını ağuşuna al, Azərbaycan! O cavanlar, o uşaqlıq həddini təcəzə keçmiş oğulların buna layıqdır. Onların qızıl qanının hər damlası Vətəni gülcərə çevirən qızıl güllər açacaq. Onların günahsız axan qanlarının hər damlası şair övladlarının qələmilə "Oyan, yatma, unutma" deyən sətirlərə, misralara çevriləcək.

Sənə verilən başsağlıqlarının hamısını qəbul edə bilmərik. Ana vətən, bir əlilə qətl, bir əlilə başsağlığı imzalayanların vicdanı olsaydı, Dağlıq Qarabağa soxulmuş silahlı saqqallıları da bu yolla susdura bilərdi. Amma etmədi. Dünyadakı erməni milyarderlərinin pul kisəsinə satılmışlar daha heç kəsi aldada bilməzlər. Rus anası da qatil oğul anası olmaq istəmədiyini bildirir. Qoy səsim dünyanın bütün insanlarınla çatsın. Çatmasa da sən məni eşidirsən:

Arazam, keç üstümdən,
Çək karvan, keç üstümdən.
Əlimnən dərd əkmişəm,
Dəryaz al, biç üstümdən, hey...

Burla xatun analar, Nigar analar, Həcər analar, sinənizə daş bağlayın. Siz dünyaya mərd oğul gətirmisiz - mərd anası ağlamaz. Mərd anasının göz yaşlarını yağı görməsin, gərək. Bu torpaq dünyaya çox belə igidlər gətirib və gətirəcək də. Sonu sovuşmaqda olan millət dərd çəksin, sənə həsəd aparsın - Ana! Başın sağ olsun!

İgid oğullar! Sizi bir an belə xatirimizdən çıxarmayacağıq. O düşdüyünüz yerdəki qan

damlaları birər qığılıcı olub gələcək nəsillərin azadlıq yolunda tonqal, məşəl yandıracaq.

Qəbriniz nurla dolsun. Ana torpaq pərqu olsun sizə. Sizə də, məzarınıza da qurban olum!..

Sevimli şairimiz Məmməd Aslan məşhur **"Ağla, qərənfil, ağla"** şeirini ilk dəfə oxuculara "Səhər" vasitəsilə çatdırdı:

Qərənfil - şəhid qanı:
Ağla, qərənfil, ağla!
Ağla, inlət meydanı:
Ağla, qərənfil, ağla!

Cavanlara qıydılar,
Tanklar altda qoydular-
Qanın içib doydular,
Ağla, qərənfil, ağla!

Hər şəhidə bir düzüm,
Abşeron - qan dənizim.
Sən - mənim ağlar gözüm,
Ağla, qərənfil, ağla!

Uzaq mənzil, acı yol,
Yoldu, yol, əlacı yol!
Şəhidlərə bacı ol:
Ağla, qərənfil, ağla!

Kərbəla - qan çöllərə,
Puç olan qönçələrə,
Nazənin incələrə
Ağla, qərənfil, ağla!

Bəxti asılan qıza,
Hünəri aslan qıza,
Toyu yas olan qıza
Ağla, qərənfil, ağla!

Ağla, ürək boşalsın,
Ünün göyə baş alsın!
Ağla, dağlar yumşalsın,
Ağla, qərənfil, ağla!

Bu təklənmiş şirlərə,
Bu arxasız ərlərə,
Bu talesiz nərlərə,
Ağla, qərənfil, ağla!

Bu günahsız qanlara,
Bu didilmiş canlara,
Bu cansız cavanlara
Ağla, qərənfil, ağla!

Bu bədənsiz qollara,
Bu uzanan yollara,
Bu yiyəsiz qullara
Ağla, qərənfil, ağla!

Bu səngiməz ağrıya,
Bu qan sızan sarğıya,
Bu Allahsız qurğuya
Ağla, qərənfil, ağla!

Bu qara yazılara,
Bu körpə quzulara,
Quruyan arzulara
Ağla, qərənfil, ağla!

Xeyrə şər üstün gəldi,
İniltili ün gəldi...
Ağlamalı gün gəldi,
Ağla, qərənfil, ağla!

"Azərbaycan qadını" jurnalının baş redaktoru, yazıçı Xalidə Hasilovanın "Səhər"də dərc olunmuş **"Güllər ehsana döndü"** məqaləsini xatırlamaq da yerinə düşər:

BAKININ Dağüstü parkı... Uzun illər Bakımızın ponoramına orada ucaldılmış bir heykəlin ucalığından baxıb, sevinmişik. Bu gün isə aşağıdan yuxarıya - Dağüstü parka göz yaşları axıda-axıda baxırıq. Orda bizim şəhidlərimiz yatır... Fəlakətə bax!

- Vaxtı ilə qəbiristanlıqdan gülüstana dönmüş Dağüstü park indi taleyin amansız hökmü ilə yenidən Şəhidlər məzaristanına çevrilmişdir...

Azadlıq meydanı. Bir may, Qələbə, Oktyabr bayramlarında nümayişə çıxmış adamlar bu meydandan gülə-gülə, oxuya-oxuya, sevinc sədaları, "ura!" səsləri ilə keçmişlər. Burdan əsgərlər, tanqlar da adlamışdır, amma heç biri özündən sonra qan ləkəsi qoyub getməmişdi. İndi isə Azadlıq meydanı - yenidənqurmanın, demokratiyanın mübarizə tribunasına çevrilmiş, sonra isə... matəm libasına bürünmüşdür...

Enişlər, yoxuşlar... Meydanlar, abidələr... Yolumu hər gün Dağüstü parkın yanından salı-

ram. Evimin pəncərəsindən Azadlıq meydanı görünür...

Yaralı torpağın məlhəmi nədir? Nahaq qan ləkəsini nəylə yuyub-təmizləmək olar?! Bu suallara cavab tapa bilmirəm. Bircə onu görəəm ki, təzə yaraların üstü qırmızı qərənfillərlə örtülüb. Milyon-milyon al-qırmızı qərənfillərlə! Mən "qızıl güllər diyarı" Zaqatalada dünyaya göz açmışam. Uşaqlığım, gəncliyim qızıl gül ətirine bürünüb. Sevincimi-kədərimi güllərlə bölüşmüşəm. Bu sehrlı bitkilərin təskinverici qüdrətini çoxdan hiss etmişəm. Vaxt olub ki, xeyir-şər işləri üçün qərənfil axtarmışam. Dükanlarda, bazarlarda insafsız satıcılarla, al-verçilərlə üz-göz olmuşam. Qərənfilin qəhətə çıxdığı vaxtları da görmüşəm. Amma indi... indi... Sən demə neft-qaz qoxusundan, şoran torpağından dad çəkdiyimiz Abşeron başdan-ayağa qərənfil bağçasıymış! Yoxsa bir gündə bu qədər çiçək tapılmazdı!

Yanvarın 22-sini, dəfn mərasimini xatırlayıram. Səhərin gözü açılmamış Azadlıq meydanına maşın-maşın, qucaq-qucaq qərənfillər daşınırdı. Hamısı da şəhid cavanlar kimi şux, təzətər, axıdılan qan rəngində... Nəhəng binanın ucalıqlarından tutmuş səkilərin ətəklərinə,

ağacın budaqlarına qədər hər yer qərənfil rənginə boyanırdı. Ömrümdə bu qədər çiçək görməmişdim! Bu qədər səxavət, şəfqət şahidi olmamışdım!!! Qərənfil gətirən cavanların tük basmış hüzlü sifətlərində müdrik bir ciddiyət, kədərli gözlərində dərin bir hikmət vardı. Onlar aylarla torpağa puçur-puçur tər axıdıb, qabarlı əllərinin ağrısı bahasına əkib-becərmişdilər bu çiçəkləri. İndi isə böyük ürəklə, səxavətlə gətirib düzürdülər səkilərə, yollara... İlahi, bunlar o dünənki "insafsız"lardırmı? Bəs kim məcbur etmişdi onları bu fədakarlığa, bu səxavətə?! Yox, bu, "təşkil olunmuş" axın deyildi! Mən burda ürəklər birliyinin, el dərdinə ümumi şərikliyin, xalqımızın müqəddəs adət-ənənələrinə hörmətin, sədaqətin parlaq təcəssümünü görürdüm!

Ziyarət etdiyim bütün yerlərdə qırmızı qərənfillər görürəm, bircə damla nahaq qan tökülən torpağın üstünə yüzlərlə qərənfil səpilib!

Bu günlərdə yenə Dağüstü parka getmişdim. Şəhidlərin xatirəsini yad etmək üçün uzun növbəyə dayandım. Sağımda, solumda durmuş adamların - qocaların, cavanların, uşaqların əllərində dəstə-dəstə qırmızı qərənfillər vardı. Qapı ağzında isə "əliboş", yrəyi dolu gəlmişlərin hərəsinə bir cüt qərənfil verirdilər. Matəm

rəmzi olan bir cüt qərənfil!.. Özümü saxlaya bilməyib, maşınlardan qucaq-qucaq qərənfil boşaldanlardan, onu paylayanlardan yavaşca soruşdum: "Adın, familyan nədir? Harda yaşayırsan?". Üzümə baxmadan, hüzlü səslə cavab verdi: "Adın, familiyanın bura nə dəxli var, ay bacı? Bizim kimilər yüzlələdir. Hər gün bura gəlib, Şəhidlərimizin ehsanına qərənfil paylayırıq..."

Şahmar Əkbərzadənin "**Yanan da biz, yaman da biz**", Ağalar Mirzənin "**Dönüb durna öldülər**", Hidayət Elvüsəlin "**Ağlayanda Vətən deyib ağlayın!**", Flora Sadiqovanın "**Daşa yazılan tale**" məqalələri, Fikrət Sadığın "**Bircə bu qalmışdı**", Sücaətin "**Dünyadan insan gedir**" şeirləri 20 Yanvar şəhidləri haqqında qələmə alınmış ilk dəyərli yazı nümunələridir. Biz böyük məmnunluq hissi keçiririk ki, şəhidlərimizin ruhunu şad edən, xalqımıza təskinlik gətirən bu yazılar məhz "Səhər" qəzetində dərc olunmuşdur.

Bir cəhəti hökmən qeyd etməliyəm: 20 Yanvar şəhidləri haqqında yazılar dərc etmək qırğından dərhal sonra qəzet buraxmaq qədər çətin idi. Mərkəzi Komitədən şəxsən mənə çox ciddi təzyiqlər göstərilirdi. Mənim müəllimim olan, həmişə adını hörmətlə çəkdiyim Tofiq Rüstəmov söhbət zamanı etiraf etmişdi ki, "Səhər" Mərkəzi Komitədə bir çoxları üçün əməlli-başlı başağrısına çevrilib. Məndən

ərkyanə xahiş də eləmişdilər ki, nikbin yazılara üstünlük verim. Amma, nikbinlik üçün heç bir əsası-mız olmadığına görə bu xahişi yerinə yetirə bilmədik.

RUHUNUZ ŞAD OLSUN!

20 Yanvar şəhidlərinin siyahısı ilk dəfə "Səhər" qəzetinin 3 fevral 1990-cı il tarixli nömrəsində dərc edilib. Biz bir neçə etibarlı mənbəyə, xüsusən Səhiyyə Nazirliyinə istinad edərək bu siyahını hazırlamışdıq. Həmin nömrədə 20 Yanvar qırğını zamanı yaralananların da siyahısı "Səhər" in oxucularına təqdim olunmuşdur. Sonralar müvafiq orqanlar tərəfindən şəhidlərin siyahısı dəqiqləşdirildi. Nəhayət, 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə 137 Vətən övladına "20 Yanvar şəhidi" adı verildi.

ABBASOV
Sabir Rzaqulu oğlu

ABBASOV
Zöhrab Heydərəli oğlu

ABBASOVA
Fəridə Nəriman qızı

ABDULLAYEV
Eyyub Mahmud oğlu

ABDULLAYEV
Tariyel Hacıbala oğlu

ABDULLAYEV
Zahid Abdulla oğlu

ABDULLAYEV
Tariyel Oruc oğlu

AĞAHÜSEYNOV
Ağahəsən Yarı oğlu

AĞAHÜSEYNOV
Nurəddin Aslan oğlu

AĞAVERDİYEV
Aslan Əlikram oğlu

ALİMOV
Ramis Xarisoviç

ALLAHVERDİYEV
İlham Əjdər oğlu

ALLAHVERDİYEV
Nəriman Əmir oğlu

ALLAHVERDİYEV
Ruslan Kamal oğlu

ALLAHVERDİYEVA
Fərizə Çoban qızı

ALMƏMMƏDOV
Teymur Yəhya oğlu

ATAKİŞİYEV
Bəhrüz Tofiq oğlu

ATAKİŞİYEV
Şakir Xandadaş oğlu

BABAYEV
Ələvsət Hidayət oğlu

BABAYEV
Fuad Yavər oğlu

BABAYEV

Rəhim Vaqif oğlu

BABAYEVA

Sürəyya Lətif qızı

BAĞIROV

Baloğlan Həbib oğlu

BAĞIROV

Telman Malik oğlu

BAXŞƏLİYEV

Elçin Mirzə oğlu

BAXŞİYEV

Salman Babaxan oğlu

BAYRAMOV

İsabala Əli oğlu

BESSANTİNA

Vera Lvovna

BƏDƏLOV

Rövşən Seyfulla oğlu

BOQDANOV

Valeri Zakiroviç

BÜNYADZADƏ

Ülvi Yusif oğlu

CAVANŞİROV

İlkin Zülqədər oğlu

CƏFƏROV

Əbülfəz Böyükağa oğlu

DURDİYEV

Anagəldi

EMİNOV

Vəfadar Osman oğlu

ƏBİLHƏSƏNOV

İlqar Yusif oğlu

ƏBÜLFƏTOV

Mircamal Mirsaleh oğlu

ƏHMƏDOV

İlqar Hamlet oğlu

ƏLƏKBƏROV

Azər Nəsim oğlu

ƏLƏSGƏROV

Zaur Rasim oğlu

ƏLİYEV

Aruz Əhmədəli oğlu

ƏLİYEV

Bayram Mədət oğlu

ƏLİYEV

Çingiz Mirzəhüseyn oğlu

ƏLİYEV

Xalqan Yusf oğlu

ƏLİYEV

Namiq Kamil oğlu

ƏLİYEV

Rüstəm Şəhvələd oğlu

ƏLİYEV

Zahid Bayram oğlu

ƏLİYEV

Zabulla Xeyrulla oğlu

ƏLİZADƏ

Faiq Əbdülhüseyn oğlu

ƏSƏDULLAYEV

Asif Kamil oğlu

ƏSGƏROV

Novruz Faiq oğlu

ƏŞRƏFOV

Rəhman İsmixan oğlu

ƏZİZOV

Habil Komunar oğlu

HACIYEV

Mübariz Məhəmməd oğlu

HƏMİDOV

İzzət Atakişi oğlu

HƏMZƏYEV

Balahüseyn Mirqəzəb oğlu

HƏSƏNOV

Əli Xudaverdi oğlu

HƏSƏNOV

Mehman İbrahim oğlu

HƏSƏNOV

Müzəffər Qəzənfər oğlu

HƏSƏNOV

Sahib Nəsib oğlu

HƏŞİMOV

İsrafil Ağababa oğlu

HÜSEYNOV

Əlimərdan Əbil oğlu

HÜSEYNOV

Nəriman Vəli oğlu

HÜSEYNOV

Rahib Məmməd oğlu

XAMMƏDOV

Baba Məhəmməd oğlu

XANMƏMMƏDOV

Cəbrayıl Hüseynxan oğlu

XARİTONOV

Vladimir Aleksandroviç

İBRAHİMOV

İbrahim İsmayıl oğlu

İBRAHİMOV

İlqar Rəşid oğlu

İMANOV

Elçin Beydulla oğlu

İSAYEV

Fəxrəddin Xudu oğlu

İSAYEV

Müşfiq Ağaəli oğlu

İSAYEV

Rauf Sultanməcid oğlu

İSMAYILOV

Cavad Yunus oğlu

İSMAYILOV

Məmmədəli Novruz oğlu

İSMAYILOV

Rəşid İslam oğlu

İSMAYILOV

Tofiq Babaxan oğlu

İSMAYILOV

Ağanəzər Araz oğlu

KAZIMOV

Əflatun Həşim oğlu

KƏRİMOV

Aleksandr Ramazan oğlu

KƏRİMOV
İlqar İsa oğlu

KƏRİMOV
Oqtay Eyvaz oğlu

QAİBOV
Ələsgər Yusif oğlu

QARAYEV
İlqar Əli oğlu

QASIMOV
Abbas Şamməd oğlu

QASIMOV
Yusif İbrahim oğlu

QEYBULLAYEV
Elçin Suyəddin oğlu

QƏNİYEV
Mirzə Rzabala oğlu

QOCAMANOV
Əliyusif Bilal oğlu

QULİYEV
Səxavət Balay oğlu

MARXEVKA
Aleksandr Vitalyeviç

MEYOROVİÇ
Yan Maksimoviç

MƏMMƏDOV
Eldar Zeynal oğlu

MƏMMƏDOV
İbiş Behbud oğlu

MƏMMƏDOV
Kamal Seyidqurban oğlu

MƏMMƏDOV
Mehman Sahibəli oğlu

MƏMMƏDOV
Məmməd Yarməmməd oğlu

MƏMMƏDOV
Rahim Vəliağa oğlu

MƏMMƏDOV
Səxavət Heydər oğlu

MƏMMƏDOV
Şahin Zahid oğlu

MƏMMƏDOV
Vaqif Məmməd oğlu

MƏMMƏDOV
Vidadi Üzeyir oğlu

MƏMMƏDOVA
Larisa Fərman qızı

MƏMMƏDOVA
Svetlana Həmid qızı

MİRZƏYEV
Azad Əliheydər oğlu

MİRZƏYEV
Elçin Hüseynqulu oğlu

MİRZƏYEV
Vaqif Səməd oğlu

MÖVLÜDOV
Fuad Fərhad oğlu

MUXTAROV
Rasim Mustafa oğlu

MURADOV
Mehman Əsəd oğlu

MURSAQULOV
İsmayıl Həsən oğlu

MUSAYEV
Tofiq Ayvaz oğlu

MUŞTAFAYEV
Mahir Vaqif oğlu

NƏSİBOV
Allahyar İsgəndər oğlu

NƏSİROV
Yanvar Şirəli oğlu

NİKOLAYENKO
Alla Alekseyevna

NİŞŞENKO

Andrey Aleksandroviç

NOVRUZBƏYLİ

Ağabəy Oqtay oğlu

NURİYEV

Zahid Zəbi oğlu

ORUCOV

Şəmsəddin Əbilhəsən oğlu

POLADI

Saleh Əliqulu oğlu

RƏHMANOV

İslam Oqtay oğlu

RÜSTƏMOV

Rövşən Məmməd oğlu

RZAYEV

Azad Allahverdi oğlu

SADIQOV

Yusif Allahverdi oğlu

SALAHOV

Şərafəddin Müzəffər oğlu

SALAYEVA

Sevda Məmmədağa qızı

SEMYONOV

Aleksandr Vladimiroviç

SƏFƏROV

Vəfadar Ağamirzə oğlu

ŞƏRİFOV

Mürvət Rəhim oğlu

TOKAREV

Vladimir İvanoviç

TUXTAMIŞOV

Fərqat Şərifullayeviç

TURABOV

Tengiz Məmməd oğlu

YAQUBOV

Nüsrət İsmayıl oğlu

YEFİMİÇEV

Boris Vasilyeviç

YUSUPOV

Oleq Kərimoviç

ZÜLALOV

İsfəndiyar Adil oğlu

«СӘҺӘР» ҮЧҮН НӨВБӘ ИДИ...

YÜZ MÜSAHİBƏDƏN BİRİ

Mənim Azərbaycanda və xarici ölkələrdə 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar yüzlərlə müsahibəm dərc olunub. Onlardan yalnız birini - tələbə yoldaşım Flora Sadıqovanın "Azərbaycan" qəzetinin 2001-ci il 19 yanvar tarixli nömrəsində dərc etdirdiyi söhbəti bu kitaba daxil edirəm.

JURNALİSTİKA QƏHRƏMANLIĞI

1990-cı ilin faciəli yanvar günlərində xalqımızın çörekdən, sudan çox informasiyaya ehtiyacı var idi. Azərbaycan televiziyasının enerji bloku partladılmışdı, radio işləmirdi, qəzetlər çıxmırdı. Küçələrdə güllə səsləri eşidilir, əsgər maşınları şütüyür, Moskva radiosu isə Bakıda guya ekstremistlərin 26 sovet əsgər və zabitini öldürdükləri barədə xəbərlər yayırdı. Bu xəbərləri təkzib etmək, dünya ictimaiyyətinə, ilk növbədə isə Azərbaycan xalqının özünə əsl həqiqəti çatdırmaq lazım idi. Ancaq necə, hansı vasitə ilə? Fövqəladə vəziyyət şəraitində nəinki qəzet buraxmaq, şəhə-

rə çıxmaq belə təhlükəli idi. Ancaq öz vətəndaşlıq vəzifəsini yerinə yetirən, peşə borcuna sadıq qalan jurnalistlərimiz bəlkə də mümkün olmayan bir işin öhdəsindən bacarıqla gəldilər. "Səhər" qəzetinin 20 Yanvar faciəsindən dərhal sonra nəşr olunmuş 12 səhifəlik nömrəsi dərddə xalqımızın yarasına məlhəm oldu. 2 milyon tirajla çıxmış "Səhər" xalqa pulsuz paylandı. Bu, sözün həqiqi mənasında jurnalistika qəhrəmanlığı idi. İllər keçdikcə bu qəhrəmanlıq unudulmur, əksinə, jurnalistlərimizin fədakarlıqları daha böyük əzəmətlə gözlərimiz önündə canlanır.

Mən "Səhər" in həmin nömrəsinin hazırlanmasının, jurnalistlərimizin keçirdikləri həyəcanın canlı şahidi olmuşam. Məzahir Süleymanzadənin qərargaha çevrilmiş iş otağında baş verən hadisələr də indiki kimi yadımdadır. Mən Məzahiri yaxşı tanıyıram: universitetdə tələbə yoldaşı olmuşuq. Sonra uzun müddət o vaxt respublikanın ən böyük mətbuat orqanı olan "Kommunist" qəzetində işləmişik. Burada M.Süleymanzadə vəzifə pillələri ilə irəliləyib, hələ çox cavan olmasına baxmayaraq, redaktor müavini təyin olunub, çoxlu yaradıcılıq mükafatı alıb. Amma jurnalist taleyinin ən unudulmaz anları yaratdığı və bu günədək baş redak-

toru olduğu "Səhər" qəzeti ilə bağlıdır.

İş elə gətirib ki, mən M.Süleymanzadənin ən sevincli, ən kədərli günlərinin də şahidi olmuşam. Amma onun 20 Yanvar günlərindəki çöhrəsini heç unuda bilmirəm. Adətən səmimi, mehriban olan Məzahir müəllimin nəinki mənim, hətta ona zəng vuran dünyalar qədər sevdii anası Leyla xanımın da üstünə səsini ucaltdığını indi də xatırlayıram. Bəs onun özü necə, 11 il əvvəlki hadisələri xatırlayırmı? "Səhər" in baş redaktoru Məzahir Süleymanzadə ilə 20 Yanvar faciəsinin növbəti ildönümü ərəfəsində söhbətə də elə bu sualla başladım.

- Əlbəttə, xatırlayıram. Qanlı Yanvar gecəsindən dərhal sonra iş yerinə bizimlə yanaşı cəmi üç qadın gəlmişdi. Biri sən idin, biri Nazilə, biri də Pərinaz. Təkid elədin ki, Vaqif Bəhmənli, Zülfuqar Rüştoğlu, Bəxtiyar Sadıqov, Tahir Rüstəmovla birgə tapşırıq dalınca səni də göndərək. Onda mən səsimi ucaltdım ki, nə vaxt buradakı kişilərin hamısı şəhid olurlar, o zaman sən rus əsgərlərinin qarşısına çıxarsan. Bu, Flora xanım, sənə etimadsızlıq deyildi. Sən xalqımızın fəxri, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Yusif Sadıqovun qızı kimi əsgərin, düşmən gülləsinin, qəhrəmanlığın nə olduğunu yaxşı bilirdin.

Elə həmin gün sənin işə gəlməyinin özü də bir fədakarlıq idi. Amma bu qədər kişi dura-dura səni təhlükə ilə üzləşdirə bilməzdik. Buna baxmayaraq, o da yadımdadır ki, Fərizə və İlhamın yas məclisində iştirak edən, bu romantik faciəni qələmə alan ilk jurnalist sən oldun. İndi o vaxtdan illər keçib. Heç bilmirəm səsimi ucadtdığım üçün səndən üzr istəmişəm, ya istəməmişəm... O ki qaldı anama, ona cavab qaytarmağım indi də ürəyimi ağrıdır.

- Hə, yadımdadır. Rəhmətlik Leyla xala zəng vurdu ki, ay bala, özündən muğayat ol. Siz də onun sözünü kəsib dediniz ki, sənin oğlun o şəhid olanların heç birindən artıq deyil... Məzahir müəllim, bilmirəm, bu günəcən bilirsiniz, ya bilmirsiniz, mən həmin gün dözə bilməyib öz iş otağımdan Leyla xalaya zəng vurdum, könlünü aldım. Başa saldım ki, indi biz hamımız, Məzahir də mənəvi-psixoloji sarsıntı vəziyyətindəyik. O, "Səhər"i buraxmayınca nə özünə gəlməyəcək, nə də evə dönməyəcək...

- Yəqin anama mənim hönkür-hönkür ağladığımı da demisən...

- Yox, deməmişəm... Ancaq etiraf edirəm ki, bunları unuda da bilmirəm.

- Bilirsən, Hidayət Elvüsalın, Vaqif Bəhmən-

linin, Zülfüqar Rüşətoğlunun yazdıqları reportajları oxumaq mümkün deyildi. Onlar bu yazıları sanki qələmləri ilə yox, qanları ilə yazmışdılar. Rəfail Nağıyevlə Şakir Yaqubov məndən təmkinli idilər. Ancaq onlar da bəzən özlərini saxlaya bilmirdilər. Makinaçılarımız Nazilə və Pərinaz neçə dəfə özlərindən getdilər. Sonra Əfqan Əsgərovun, Rüşvat Bayramovun, Bəxtiyar Sadıqovun, Tahir Rüşəmovun yazılarını oxudum. Əvvəlcə hər yazının öz sərlövhəsi var idi. Ancaq elə bil bütün yazılar bir adamın qələmindən çıxmışdı. Vaqif Bəhmənli bir cümlə, bəzən də bir ifadə ilə bu yazıları birləşdirdi. Mən isə ümumi sərlövhə qoydum: "Vətən bu gün ağrı deyir...". Bundan sonra işin əsas ağırlığı Rəfail Nağıyevlə Şakir Yaqubovun üzərinə düşdü. Rəfail müəllim Fərman Bağırovun, Cahangir İbadovun, Ağəli Məmmədovun, Rafiq Nağıyevin və Yaşar Xəlilovun çəkdiqləri şəkilləri götürüb nəşriyyata, hərbi sensor vəzifəsini yerinə yetirən Boris Leonidoviç Aleksandrovun yanına getdi, Şakir müəllim isə qəzetin tərtibatı üzərində düşünməyə başladı.

- Şəhərdə isə partiya biletlərindən tonqallar qalanmışdı. Camaat Kommunist Partiyasına, Mixail Qorbaçova nifrət hissini gizlədə bilmirdi.

Yeri gəlmişkən, sizin partiya biletiniz haradadır?

- Saxlamaq üçün anama vermişdim. Onun vəfatından sonra heç bilmirəm haradadır. Yəqin evdə olar.

- Amma mən eşitmişdim ki, siz də biletinizi tonqala atmısınız.

- Düzü, atmışdım. Yanvarın 20-də Şakir Yaqubovla zəngləşib Mərkəzi Komitəyə, Rafiq Zeynalovla söhbətə getdik. Binanın qarşısına çatanda gördük ki, partiya biletlərindən ibarət iri bir tonqal qalanıb. Mən də düşünmədən partiya biletimi çıxarıb həmin tonqala atdım. Alov mənim biletimə çatanda qəlbimdən qeribə hisslər keçdi. Əl uzadıb tonqaldan bir dəstə partibilet götürdüm, axtarıb onların arasından özümünkünü tapdım. Bu hərəkətim camaatın etirazına səbəb oldu. Amma dedim ki, jurnalistəm, partiya biletini yandırmaqdan, Mixail Qorbaçovun atasını yandıracağıam. Bir neçə gün sonra bu partiya bileti məni bəlkə də ölmün pəncəsindən xilas etdi.

- Bu barədə mənə rəhmətlik Tofiq müəllim danışib. Tofiq Rüşəmovu deyirəm, qəbri nurla dolsun. Deyir, oturmuşdum Mərkəzi Komitədəki iş otağında, general-leytenant Ovçinnikov

zəng vurub yanına çağırırdı. O, Azərbaycan televiziya binasında otururdu. Getdim, gördüm Məzahir Süleymanzadə də buradadır. Ovçinnikov soruşdu ki, bu, doğrudan da "Kommunist" qəzetinin redaktorudur? Dedim ki, əslində redaktor müavinidir. Amma Cəmil Əlibəyov işdən uzaqlaşdırıldığına görə redaktoru əvəz eləyir. Ovçinnikov bildirdi ki, "Səhər" qəzetində şəhidlərin siyahısını dərc etdirdiyinə görə, biz onu 30 sutka azadlıqdan məhrum etmişik. Elə bu zaman Məzahir özünü saxlaya bilmədi. Partiya biletini stolun üstünə atıb çığırtdı ki, mən Azərbaycanda bu bileti ürəyinin başında gəzdirən iki-üç adamdan biriyəm. Məni həbsə göndərsəniz, Siyasi Büroya, Qorbaçova şikayət edəcəyəm. Bundan sonra general nə fikirləşdisə, 30 sutkalıq həbs cəzasını ciddi xəbərdarlıqla əvəz etdi. Onu da deyim ki, Tofiq müəllim sizinlə fəxr edirdi. Həmişə bu hadisəni danışanda iftixar hissi keçirirdi.

- Flora xanım, doğrusunu deyim ki, yaman qorxmışdım. Anamı, balaca oğlumu düşünürdüm. Məni Ulyanovsk həbsxanasına göndərəcəkdilər. Yəqin ki, bu, mənim son gedişim olacaqdır. Ona görə partiya biletini atmadım. O, məni həbsdən xilas eləmişdi...

- Deyirsiniz ki, qorxmışdım. Amma "Səhər"i buraxmaqda davam edirdiniz və cəsarətli, ifşaedici materiallar verirdiniz. Bir dəfə fəaliyyətinizlə bağlı Daşkənddən komissiya da çağırıldı.

- Bəli, düz deyirsən. Yazmışdıq ki, Sovet Ordusunun əsgərləri komendant saatından istifadə edərək Bakı mağazalarının şüşələrini sındırır, ərzaq mallarını oğurlayırlar. Həmin məlumatı bizə bu gün Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyində məsul vəzifədə çalışan Mehman Mehmanov vermişdi. Xoşbəxtlikdən, bütün səhifələrdə general Aleksandrovun imzası və möhürü var idi. Buna görə ona töhmət verdilər, mənə isə daha bir xəbərdarlıq etdilər. Bu töhmət onunla nəticələndi ki, bu general Azərbaycan dilini bilmədiyi üçün azərbaycanlı hərbi sensor tələb etdi. Respublika Hərbi Komissarlığı siyasi şöbəsinin rəisi, polkovnik Abdulla Ələsgərov isə rütbəsi mayor olan həmin hərbi senzora belə bir tapşırıq verdi: "Yadında saxla ki, "Səhər" qəzetinin baş redaktoru da, hərbi sensoru da Məzahir müəllimin özüdür". Beləliklə, şəhidlərin qırxınadək buraxılışlarımızda hərbi senzura ilə bağlı problemimiz olmadı.

- Məzahir müəllim, qayıdaq "Səhər" in iki milyon tirajla buraxılan matəm nömrəsinə. Mən bildirdim ki, siz gecələr evə getmirsiniz...

- Əlbəttə, nəinki evə getmirdik, heç çörək də yemirdik, su da içmirdik. Rəfail müəllim dərc olunacaq şəkillərlə bağlı çox gərgin danışıqlar aparırdı. Şakir Yaqubov isə Dilman Musesayevdən, Zahid Kazımovdan, Mehman Fəzullayevdən, Pənah Seyidovdan, Fazil Yusifoglundan, Arif Rzayevdən və Xanlar Əliyevdən ibarət texniki heyəti səfərbər etmişdi.

Çox çətinliklə qəzetin çapına razılıq alındı. Amma nə olsun, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin elan etdiyi müddətsiz tətillə qüvvədə idi və bu tətillə "Kommunist" nəşriyyatının fəhlələri də qoşulmuşdular. Danışıqlar bir fayda vermədi. Dedilər, yalnız Nəcəf Nəcəfov istisna hal kimi "Səhər" in çapına icazə verə bilər. Biz də yaxşı bildik ki, xalq hərəkatının digər fəalları kimi Nəcəf Nəcəfov da axtarışdadır. Çox çətinliklə onun yerini öyrənib "Səhər" in çapına razılıq verməsini xahiş etdik. O, fəhlələrə məktub göndərdi, amma onlar iki ayaqlarını bir başmağa dirədilər ki, yox, gərək şəxsən özü gəlsin. Gecə vaxtı komendant saatında Nəcəf Nəcəfovunu nəşriyyata necə gətirək? Üstəlik, onu həbs edə bilərdilər.

Amma başqa əlac da yox idi. Rəfail müəllim şəxsi münasibətlərindən istifadə edib general Aleksandrovun məşinini Əhmədliyə - Nəcəf Nəcəfovun gizləndiyi mənzilə göndərdi. Onu hərbiçilərə "Səhər" qəzetinin şöbə müdiri kimi təqdim etdik. Allah Nəcəfə rəhmət eləsin, fəhlələrlə danışdı, qəzetin çapının vacibliyini başa saldı. Yalnız bundan sonra "Səhər" in ərsəyə gəlməsi prosesi başladı.

Qəzetin ilk nüsxələrini əlimizə alanda artıq hava işıqlanmışdı. Qərribə hisslər keçirirdik, bildirdik sevinək, yoxsa ağlayaq.

- Yadımdadır, Məzahir müəllim, həmin gün səhər saatlarında Şəhidlər Xiyabanına gələn hər kəsin əlində "Səhər" var idi. Şəhərin müxtəlif yerlərində dayanmış yük maşınlarından dərdli xalqa "Səhər" paylanırdı. Qəzetin nüsxələri müxtəlif vasitələrlə başqa respublikalara, İrana, Türkiyəyə də göndərildi. Bir gün sonra doktor Cavad Heyət Tehrandan zəng vurmuşdu. "Səhər" tanınmış ziyalı Aqşin Ağkəmərliyə də çatmışdı. O bildirdi ki, qəzetimizi ərəb əlifbası ilə nəşr etdirib Təbrizdə və Ərdəbildə də yayıblar.

Mən onu da xatırlayıram ki, siz təkcə qəzet buraxmadınız, informasiya blokadasını yarmaq

üçün başqa vasitələrdən də istifadə etdiniz.

- Mənim hökumət telefonum var idi. Biz başqa respublikalarda yaşayan, nömrəsini bildiyimiz hər bir kəsə zəng vururduq. Telefonçu qızlarımız sağ olsunlar. Tez bir zamanda bizi Rusiyanın, Gürcüstanın, Özbəkistanın, Ukraynanın, Litvanın, Belarusun, Qazaxıstanın müxtəlif şəhərləri ilə cəlaşdırırdılar. Biz Bakıda baş verən hadisə, ordunun törətdiyi misli görünməmiş vəhşilik barədə tanımadığımız adamlara məlumat verirdik. Ümid edirdik ki, onlar da kiməsə deyəcəklər, bu xəbər yayılacaq. Günün axırında hərbiçilər duyuq düşüb hökumət telefonumu da kəsdilər. Amma artıq iş-ışdən keçmişdi.

- İllər ötür, artıq 20 Yanvar qırğınından ötən əsrin hadisəsi kimi danışılır.

- Yox, 20 Yanvar Azərbaycan tarixinin həm faciəli, həm də qəhrəmanlıq səhifəsidir. Ölkəmizdə 20 Yanvar şəhidlərinin adları hörmətlə, ictimaiyyətlə paylaşılır. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə şəhidlərimizin xatirəsinə möhtəşəm abidə ucaldılıb. Şəhid ailələri müəyyən imtiyazlardan istifadə edirlər. 20 Yanvar şəhidlərinə ehtiram heç vaxt azalmayacaq. Əksinə, illər keçdikcə onların şərəfinə ucaldılmış abidə daha möhtəşəm görünəcək.

Elə bizim "Səhər"i də 20 Yanvar şəhidlərinin unudulmaz xatirəsinə ucaldılmış ən böyük söz abidəsi hesab etmək olar. Biz qəhrəman vətən övladları ilə fəxr edirik, daim onları xatırlayırıq. Bir jurnalist kimi mənəvi rahatlığımız ondadır ki, hər dəfə 20 Yanvar hadisələrindən söhbət düşəndə hökmən bizim "Səhər"i də xatırlayacaqlar.

ƏBƏDİ EHTİRAM

Bakı, 20 yanvar 1991-ci il.
"Səhər" in əməkdaşları
Şəhidlər Xiyabanında

...SAĞALMAZ SÖZ YARASI

Olan oldu, keçən... keçmədi, bir qeyrət düyünü olub qəlbimizin başına yazıldı. "Qanlı şənbə" günü tarixə çevrildi. Şəhidlərimizi ana torpağa tapşırıdığımız, cüməaxşamını keçirdik, üçü, yeddini verdik. Allah onlara rəhmət eləsin. Allah hamımıza səbr versin...

Səbrli olun, bir də ona görə ki, bundan sonra tanıdığınız, inandığınız, bel bağladığınız, ümid bəslədiyiniz adamlar haqqında ziddiyyətli fikirlər eşidəcəksiniz. Nəticə çıxarmağa tələsməyin. Unutmayın ki, bizim azadlıq ordumuzun Çexoslovakiyada törətdiyi qırğına 21 ildən, Əfqanıstan müharibəsində yerli xalqa "qardaşlıq köməyinə" isə 10 ildən sonra düzgün siyasi qiymət verilmişdir. Bakı hadisələrinin tam mənzərəsi neçə aydan, neçə ildən sonra aydınlaşacaq? Bu, tarixin işidir. Tarix heç kəsin səhvinə bağışlamır.

Hələlik gəlin bütün deyilənlərə səbrlə qulaq asaq, yazılanları diqqətlə oxuyaq.

Mətbəə işçiləri ümumi tətillə qoşulduqlarına görə əksəriyyətiniz mərkəzi qəzetlərin "qanlı

şənbə"dən sonrakı nömrələrini oxumamısınız. Amma oxumaq lazımdır, heç olmasa ona görə ki, dostumuzu-düşmənimizi tanıyaq. Görək bizim haqqımızda nə yazırlar, görək şəhidlərimizin misli görünməmiş dəfn mərasimini ittifaq oxucularına necə çatdırırlar, görək bu qədər qan tökülməsinə nə ilə haqq qazandırılırlar, görək rusların Bakıdan köçürülməsinə sərəncam verib ölkədə antiəzərbaycan hərəkatı qaldırırlar kimlərdir??? Əlbəttə, bu suallar sizdə ittifaq qəzetlərinə maraq oyatsa da onları tapa bilməyəcəksiniz. Odur ki, bir sıra materialların məzmunu ilə oxucuları tanış etməyi özümə borc bildim.

"Pravda", "İzvestiya", "Krasnaya zvezda" qəzetlərinin yanvarın 19-dan sonrakı nömrələrini vərəqlədikcə, SİTA müxbirlərinin Bakıdan verdikləri xəbərləri nəzərdən keçirdikcə əsəblərimi güclə cilovlayıram. Azərbaycan xalqının timsalında "düşmən obrazını" məharətlə, xüsusilə söyləyənlər yaradıblar. Bu materialları oxuyan ukraynalının, belarusun, latışın, estonun və xüsusilə də rusun mənim xalqım barədə nə düşüncəyəni təsəvvürə gətirmək o qədər də çətin deyil.

Əbdürrəhman Vəzirovun sonuncu mətbuat

konfransını xatırlayıram. SİTA-nın müxbiri N.Demidov heyrətamiz səbirsizliklə soruşdu ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyət, nəhayət, elan ediləcəkmi? İndi məlum olur ki, niyə tələsirmiş. Budur, N.Demidovun qanlı gecədən SİTA-ya verdiyi reportajdan sətirlər: "- Bəlkə musiqiyə qulaq asaq? - deyər, serjant mənə göz vuraraq radioqəbuledicinin düyməsini basdı. Onun əlində avtomat silah, mənim əlimdə avtomat qələm vardı".

N.Demidov avtomat qələmini avtomat silahla müqayisə edir. Bu müqayisə çox yerinə düşüb, ona görə ki, avtomat qələmin vurduğu yara musiqi sədaları altında qan tökən əsgər avtomatının törətdiyi fəlakətdən təhlükəlidir. Çünki güllə yarası sağalar, söz yarası yox. N.Demidovun "obyektivliyindən" daha bir misal gətirib keçək o biri materialların şərhinə: "Yaşlı bir azərbaycanlı qadın əsgərlərə yaxınlaşıb dedi: "Mənim əziz balalarım, nə yaxşı ki, gəldiniz, bizə çox lazımsınız, biz qorxuruq!".

Əlbəttə, azərbaycanlı qadın əsgərə xoşgəldin də deyər, qurbanolum da. Həmişə deyib də, hamımızın süfrəsi daim əsgərin üzünə açıq olub. Amma "şənbə gülləboranının" ertəsi günü yox. Həmin gün bütün Azərbaycan anaları

ağı deyirdi, göz yaş töküdü...

Bakı dəniz limanındaki hadisələr barədə SİTA bildirir: "Admiral V.V.Sidorovun bəyanatına görə limanda heç bir blokada olmamışdır".

"SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin nümayəndəsi" Bakı dəniz limanında blokadanın yarılması barədə suala cavab verərkən bildirmişdir ki, iki qərargah gəmisini ələ keçirmək üçün dənizə desant salınmış, bu zaman hərbiçilər tərəfindən bir güllə belə atılmamışdır";

"Paraşüt-desant bölməsi Xəzər Donanması gəmilərinin iştirakı ilə Bakı dəniz limanında blokadanı ləğv etmişdir. Onlar iki gəmini terrorçulardan təmizləmişlər. Əməliyyat zamanı buraya gələn üçüncü gəmidən pulemyot və avtomat atəşi açılmış, iki hərbi qulluqçu ağır yaralanmışdır. Basqını zərərsizləşdirmək üçün desant-döyüş maşınının topundan xəbərdarlıq atəşi açılmışdır. Lakin terrorçular atəşi dayandırmamışlar. Belə olduqda desant-döyüş maşını gəminin gövdəsinə bir neçə atəş açmışdır. Topdan istifadə edilməsi nəticəsində tələfat olmamışdır".

Bir xəbərin üç variantı. Oxucu hansına inansın?

"İzvestiya"nın parlament şərhçisi V.Şepot-

kin qəzetin 24 yanvar tarixli nömrəsində iddia edir ki, 1982-ci ildə Brejnev Bakıya gələrkən ona bağışlanmış brilyantlı qılıncın müəllifləri məsuliyyətə cəlb olunsaydı, bu gün vəziyyət belə kəskinləşməzdi. Yeni bütün bu qırğının təşkilatçıları "gizli iqtisadiyyatın" rəhbəridir. "İzvestiya"nın xüsusi müxbirləri yanvarın 23-də Bakıdan verdikləri reportaja Rostov vilayətindən olan sıravilər Boris Borisovun və İqor Redkonun öldürülməsi ilə başlayırlar. Əlbəttə, bu sətirlər qəlbimizi ağrıdır. Amma öldürülən tək-cə əsgərlərdimi? Günahsız şəhidlərin də analarına, bacılarına təsəlliverici bir söz demək olmazdımı?

Yanvarın 25-də dərc edilmiş növbəti reportaj. "Gecələr bəzi adamlar motosikletlə şəhəri dolaşır, piyada patrul dəstələrinə hücum çəkirlər. Evlərin pəncərələrindən zirehli texnikaya benzin dolu bankalar atılır. Bəzi evlərin divarlarına üzərində "qatillər" yazılmış əsgər və zabıt şəkilləri yapışdırılmışdır. Şayiə gəzir ki, şəhidlərin əvəzinə şəhərin rus əhalisi cavab verməli olacaq, xalq cəbhəsinin üzvü olmayan bakılılar da cəzalarına çatacaqlar".

Sonra müxbirlər bakılıların binaların birinə vurulmuş "Böyük Oktyabr XX əsrin əsas hadi-

səsidir" şüarını qoparmaq cəhdindən söhbət açır, bu zaman əsgərlərin özlərini olduqca təmkinli apardıqlarını bildirirlər. Görəsən Bakıda "Böyük Oktyabr XX əsrin əsas hadisəsidir" şüarının qoparılması cəhdi böyük qəbahətdir, yoxsa Moskvada, Leninqradda V.İ.Leninin portretinin nümayişkarənə cırılması? Reportajın axırında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sessiyası haqqında qısa məlumat verilir və göstərilir ki, deputatlar qoşunların tezliklə şəhərdən çıxarılmasını tələb etmişlər.

"İzvestiya"nın xüsusi müxbiri İ.Andreyev qəzetin 26 yanvar tarixli nömrəsində Bakıdan köçürülən rusların, zabıt ailələrinin aqibətini elə təsvir edir ki, sanki onlar - qadınlar, qocalar, uşaqlar, hətta südəmər körpələr vəhşilərin əlindən canlarını qurtarıb özlərini güclə aeroporta çatdırmışlar. Müxbir yazır: "İndi onlar rahat nəfəs ala bilirlər, çünki buradan Moskvaya cəmisi üç saatlıq uçuşdur". Yüksək rütbəli hərbiçilər də Bakının rusdilli əhalisinin döyüldüyünü, təhqir olunduğunu bildirir, çıxış yolunu yalnız onların köçüb canlarını qurtarmasında görürlər.

Həmin nömrədə Q.Alimovun "Didərginlər Moskvaya gəlirlər" adlı reportajı da dərc olu-

nub. İki qadın və bir uşaq təsvir olunmuş şəkilin altında yazılıb: "Azərbaycandan 53 təyyarə gəlib, on minə yaxın didərgin gətirib. Bunlar - hərbi ailələridir. Bunlar - qadınlar, uşaqlar, qocalardır. Bunlar - ruslardır..."

İlahi, nələr yazılmayıb bu reportajda? "Bakıda yaşamaq mümkün deyil", "Mağazada bizə çörək də satmırlar", "Hamı ruslardan üz döndərrib", "Bizi döyürlər, təhqir edirlər", "Nə olur-olsun, bir də Bakıya qayıtmaram..."

Sonra müxbir göstərir ki, əsgərlər hərbi akademiyalarda papaqlarını götürüb didərginlər üçüq qəpik-quruş yığırlar. Çünki onlar canlarını baxılıların əlindən güclə qurtarıb Moskvaya pulsuz qaçmışlar. Təcili olaraq ölkənin bir neçə bankında Azərbaycandan "qovulmuş" didərginlərə yardım üçün xüsusi hesab açılmışdır.

Əlbəttə, didərginə, evsiz-eşiksizə əl tutmaq, kömək etmək lazımdır. Amma bunu antiAzərbaycan kampaniyasına çevirmək bədxahlıqdır. "İzvestiya"nın Bakıda güclü qar yağın gün, ermənilərin şəhərdən köçdüyü zaman çəkdiyi şəkli saxlayıb yanvarın 27-də dərc etməsinə başqa nə ad vermək olar? Həmin nömrədəki reportajda da şəhərdəki əsas hadisələrdən çox rusların Bakıdan qo-

ulmasından, onlara vurulan fiziki və mənəvi zərər bəhs edilir.

Sən demə, SSRİ müdafiə naziri, ordu generalı D.T.Yazov bir müddət Azərbaycanda xidmət edib, xalqımızın istiqanlığına, qəlbimizin təmizliyinə yaxşı bələddir. Heç olmasa o, Azərbaycandan zabıt ailələrinin köçürülməsinin qarşısını vaxtında ala bilərdi. Buna nüfuzu da imkan verirdi, səlahiyyəti də çatırdı.

"İzvestiya"nın 28 yanvar nömrəsi. Birinci səhifədə P.Qutiontovun "Əsgərin borcu və ictimaiyyətin borcu" məqaləsi diqqəti cəlb edir. Müəllif əmindir ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan et-

məkdən başqa çıxış yolu yox idi. Mən onun yerinə olsaydım, qəti fikir söyləməyə tələsməzdim. Çünki bu məsələ hələ müzakirə olunmayıb, hələ əsl həqiqət ortaya çıxarılmayıb.

Bakı dəniz limanından şəkil. qaçqınlar gəmiyə minmək üçün basabas salıblar... Ümumiyyətlə, "İzvestiya"nın dərc etdiyi şəkillərə baxdıqca Ermənistan vətəndaşlarına qovulmuş azərbaycanlı didərginlər yadıma düşür. O zaman onların şəkillərini qəzetdə dərc etmək istədik, Əbdülrəhman Vəzirov "məsləhət görmədi". Bu faciəli şəkillər mərkəzi qəzetlərin səhifələrində də görünmədi. Beləliklə, ölkə 200 mindən artıq azərbaycanlı didərginin faciəsindən əməlli-başlı xəbər tutmadı. İndi Moskva Hərbi Dairəsinə Bakıdan 14.377 nəfər rus köçürülüb, bütün dünyaya car çəkirlər. Bütün bunların nəyə, hansı məqsədə xidmət etdiyini indidən söyləmək çətindir. Amma bir şey qəti aydındır: azərbaycanlılarla rusların arasına, müsəlmanlarla xristianların arasına şübhə toxumu səpmək nə yenidənqurmaya xidmət edir, nə də xalqlar dostluğunun möhkəmləndirilməsinə. Hələlik bunu tək-cə "Zaman" xəbərlər proqramının əməkdaşları başa düşüblər. Görəsən "7 gün" proqramına baxan "İzvestiya" müxbirləri Bakıda ruslara əsl münasibəti, özü də rusların, hərbiçilərin öz dilindən eşidəndə hansı hissləri keçirdilər?

"7 gün" proqramının aparıcısı A.Tixomirova bir də ona görə minnətdar ki, öz həmkarlarının səhvlərini düzəldərək həqiqəti dedi: öldürülənlər arasında qadınlar da, uşaqlar da var.

Bəs Qafqaz hadisələri barədə ordu qəzeti - "Krasnaya zvezda" nə yazır? Qəzetin 20 Yanvar tarixli nömrəsində Yerevandan verilmiş bir məqalə olduqca maraqlıdır. Müəllif V.Kosarev göstərir ki, Yerevanda və respublikanın digər şəhərlərində çoxminli mitinqlər keçirilir. Televiziya və radio vasitəsilə mitinqlərin başlanacağı vaxt bildirilir. Əsas tələb belədir - erməni əhalisinin müdafiəsi üçün bizə silah verin. Minlərlə adam "Ümummilli erməni hərəkatı" təşkilatına gedib müdafiə dəstələrinə üzv yazılır. Silahlı olmayanların siyahısı ayrıca tutulur ki, onlar silahla təmin edilsinlər.

Hərbiçilərin və onların ailə üzvlərinin ünvanına hədələr yağdırılır. Naməlum şəxslər general-mayor İ.Kondratyuku və dörd zabiti tutub girov saxlamışlar. Tələb edirlər: silah verin, sursat anbarlarının yerini göstərin.

Ermənistan KP MK-nın birinci katibi S.Arutyunyan təcili Moskvaya gedərək ölkənin parti-

ya və dövlət rəhbərləri ilə görüşüb və yanvarın 18-də axşam bu görüş barədə televiziya vasitəsilə əhaliyə məlumat verib.

Bax, belə. Yanvarın 18-də Yerevanda silahlanmış adamların hərbcilərə və onların ailə üzvlərinə münasibəti də, yaranmış təhlükə də, radio və televiziyanın saqqallı ekstremistlərə xidmət etməsi də bu xəbərdən aydın olur. Bəs niyə fəvqəladə vəziyyət Yerevanda yox, ancaq Bakıda elan olunub?

“Krasnaya zvezda”nın 24 yanvar tarixli nömrəsində dərc olunmuş materiallarda Bakıda, Yerevanda və Naxçıvanda vəziyyət təhlil olunur. Müxbir Bakıdan verdiyi materialda yazır: yerli əhali qabağımızı kəsib soruşur: “Ruslar niyə köçürlər?”, “Hərbcilər öz ailələrini nə səbəbə aparırlar?”.

Bəli, azərbaycanlılar bu köçhaköçün səbəbini bilmirlər, rusların Bakını tərk etməsini istəmirlər.

25 yanvar tarixli “Krasnaya zvezda”da şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin M.S.Qorbaçova məktubuna xüsusi diqqət yetirilir və ondan sitat gətirilir: “Biz bunu heç vaxt unutmayacaq və heç kəsə bağışlamayacağıq”. Sonra müxbir yazır ki, əsasən rusdilli əhalinin yaşadığı

Artyom adasının suyu və qazı kəsilməmişdir, çörək gətirilmir.

Artyom adasını bilmirəm, rusların yaşadığı bizim binada da su və qaz kəsilməmişdi. Bakıda belə şeylər tez-tez olur.

Qəzetin 26 yanvar tarixli nömrəsində təzə xəbər odur ki, Stavropoldan Bakıya gələn ehtiyat əsgərlər arasında Sov.İKP vilayət komitəsinin katibi İ.Nikişin, diyar, şəhər və rayon partiyaya komitələrinin, icraiyyə komitələrinin 60 nəfər işçisi də olmuşdur. Onlar əsgər şineli geyərək əvvəldən axıradək Bakı əməliyyatında iştirak etmişlər.

Biz əsasən SİTA-nın, “İzvestiya”nın və “Krasnaya zvezda”nın bir sıra materiallarına nəzər saldıq. Söhbəti “Pravda”, “Trud”, “Komsomolskaya pravda”, “Raboçaya tribuna”, “Selskaya jizn” və s. qəzetlərin materialları əsasında davam etdirə bilərdik. Ümumittifaq radiosunun, xüsusilə “Mayak”ın bir sıra verilişlərini təhlil etmək olardı. Amma buna ehtiyac duymadıq. Çünki yaxın vaxtlarda həmin informasiya orqanlarında Bakı hadisələrinə münasibətin dəyişəcəyinə ümidimiz var.

BAŞDAŞI

1990-cı ilin Qanlı Yanvar
günlərində güllələnmiş, şəhid
olmuş "Səhər" qəzetinin
başdaşına əbədi
həkk edilmiş adlar

Rəfail
NAĞIYEV

Şakir
YAQUBOV

Hidayət
ELVÜSAL

Vaqif
BƏHMƏNLİ

Əfqan
ƏSGƏROV

Bəxtiyar
SADIQOV

Tahir
RÜSTƏMOV

Rusvat
BAYRAMOV

Dilman
MUSAYEV

Zülfüqar
RÜFƏTOĞLU

Araz
QURBANOV

Fərman
BAĞIROV

Cahangir
İBADOV

Ağəli
MƏMMƏDOV

Zahid
KAZIMOV

Etibar
ETİBARLI

Mehman
FƏRZULLAYEV

Arif
RZAYEV

Xanlar
ƏLİYEV

Fazil
YUSİFOĞLU

Pənah
SEYİDOV

Nazilə
ABDULLAYEVA

Pərinaz
SƏMƏDOVA

Ramiz
ABDULLAYEV

Əzim
ƏZİMOV

Rafiq
HACIYEV

Elman
KƏRİMOV

Musa
NƏBİYEV

Nəcəf
NƏCƏFOV

Məzahir
SÜLEYMANZADƏ

"Səhər" in başdaşına adları yazılmış bu adamları bu gün hamı tanıyır. Amma illər ötəcək, nəsil-lər dəyişəcək, məsələn, siyahıdakı Ramiz Abdullayev kim olduğunu heç kəs xatırlamayacaq. Odur ki, adlarla əlaqədar qısa şərhe ehtiac var. Rəfail Nağıyev, Şakir Yaqubov, Hidayət Elvüsəl, Vaqif Bəhmənli, Əfqan Əsgərov, Bəxtiyar Sadıqov, Tahir Rüstəmov, Rusvat Bayramov, Dilman Musayev, Zülfüqar RUFƏTOĞLU, Araz Qurbanov

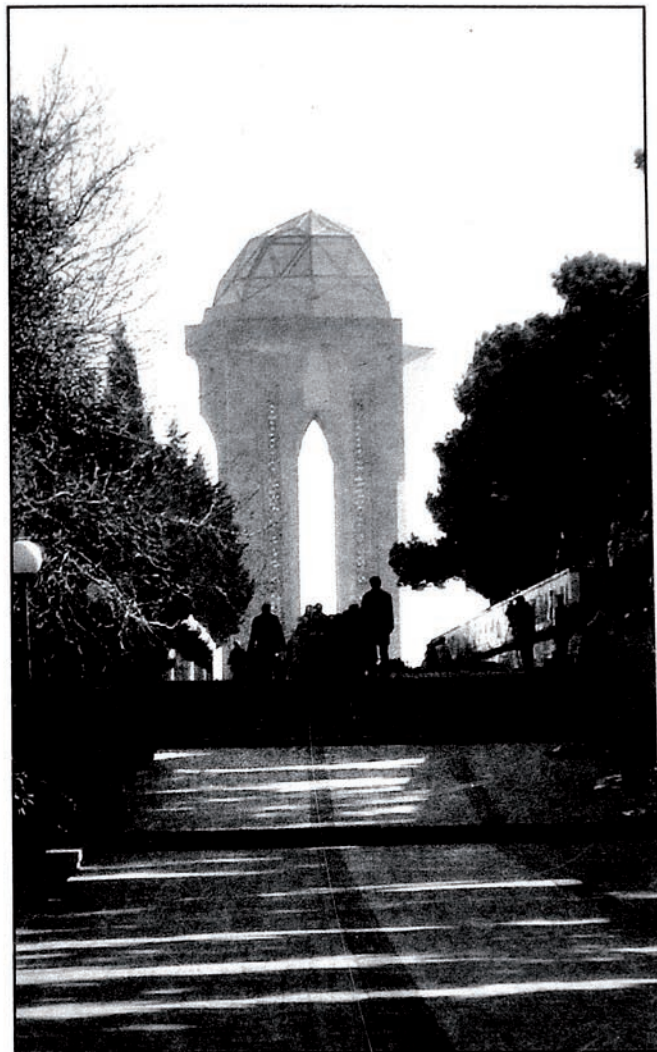
"Vətən bu gün ağı deyir" reportajının müəllifləri, "Səhər" in matəm nömrəsinin əziyyətini çəkənlərdir. Nəcəf Nəcəfov "Səhər" çap olunanda bütün gecə bizim yanımızda olub, köməyini, məsləhətini, əsirgəməyib. "Səhər" in tarixi nömrəsində fotomüxbirlərimiz Fərman Bağirovun, Cahangir İbadovun, Ağəli Məmmədovun, Rafiq Nağıyevin, Yaşar Xəlilovun çəkdikləri şəkillər dərc olunub. Etibar Etibarlı, Rafiq Hacıyev, Zahid Kazımov, Mehman Fərzullayev tərtibat və korrektorluq işlərini yerinə yetiriblər. Fazil Yusifoğlu, Pənah Seyidov, Arif Rzayev, Xanlar Əliyev mətnlərin yığılması, səhifələrin bağlanması ilə məşğul olublar. Nazilə Abdullayeva, Pərinaz Səmədova makinaçılarımız, Ramiz Abdullayev və Əzim Əzimov "Səhər" in sürücüləri idilər. "Kommunist" nəşriyyatının direktoru Musa Nəbiyevin və çap sexinin rəisi Elman Kərimovun "Səhər" in kollektivinə göstərdiyi köməyi də heç vaxt unutmayaçağıq.

Əslində, bu siyahını uzatmaq, Əzizə Cəfərzadənin, Sücaətin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Aslanın, Şahmar Əkbərzadənin, Flora Sadıqovanın, hətta general Boris Leonidoviç Aleksandrovun da adlarını "Səhər" in başdaşına yazmaq olardı. 1990-cı ilin qanlı Yanvar günlərində onların qəlbinin "Səhər"lə döyündüyünü hər zaman xatırlayaçağıq...

1990-cı ilin qanlı yanvar günlərində iki milyon tirajla nəşr edilən "Səhər" in dərddli xalqımızın yarasına məlhəm olması mənə mənəvi rahatlıq gətirir. Hər il yanvarın 20-də günahsız qurbanlarımızın xatirəsinə əbədi ehtiram əlaməti olaraq "Şəhidlər Xiyabanı" na qədəm basanda qərribə hisslər keçirirəm. Bu hisslər övladı gözünün qabağında güllələnmiş atanın keçirdiyi hisslərlə müqayisə oluna bilər...

Məzahir SÜLEYMANZADƏ
"Səhər" qəzetinin təsisçisi və baş redaktoru

Texniki redaktor:
Samir Süleymanov
Korrektorlar:
Sevil Ağayeva,
Leyla Məmmədova
Bilgisayar operatoru:
Namiq Süleymanov

Yığılmağa verilib: 04.12.2009
Çapa imzalanıb: 16.12.2009
Şerti çap vərəqi: 8. Sifariş № 091
Kağız formatı: 70X100 1/32. Tiraj: 500.
Kitab "Səhər" qəzetinin
bilgisayar mərkəzində səhifələnilib,
"Nurlan" nəşriyyat - poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

lm

2010

9

“Səhər” şəhid qəzet,
“Səhər” vüqarlı.
“Səhər” uca dağdı,
zirvəsi qarlı!
“Səhər” anaların
qanlı göz yaşı,
“Səhər” tarixlərin
dəqiq yaddaşı,
20 Yanvarın səlnaməsidir,
“Səhər” şəhidlərin
döyünən qəlbi,
Uca fəryadıdır,
gələn səsidir!
Mən memar deyiləm,
amma kî, “Səhər”,
Mənim ucaltdığım
söz abidəsidir!

308